

Heidi Ketonen

TASA-ARVO JA YHDENVERTAISUUS YLIOPISTOISSA – MERKITYKSET JA MUUTOS ASIAKIRJOISSA

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2019

TIIVISTELMÄ

Heidi Ketonen: Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yliopistoissa – merkitykset ja muutos asiakirjoissa
Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Elinikäisen oppimisen ja kasvatuksen tutkinto-ohjelma
Marraskuu 2019

Tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta keskustellaan vähän yhteiskunnassa. Suomalaisessa yhteiskunnassa on ajatuksena nähdä tasa-arvo sukupuolten välisenä tasa-arvona ja yhdenvertaisuus kaikkia muita asioita koskettavana. Nykypäivän yhteiskunta on muuttumassa monimuotoisempaan suuntaan, joten olisi hyvä keskustella tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tarkoituksista. On hyvä tietää, millaisia merkityksiä tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen voidaan liittää erilaisissa konteksteissa.

Tutkimuksessa on tarkasteltu, millaisia merkityksiä tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liitetään neljän yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa opetuksen ja opiskelun näkökulmasta aikavälillä 2010–2016 ja 2016–2020. Lisäksi on selvitetty, onko merkitysten suhteen tapahtunut muutosta vai pysyvyyttä aikavälejä 2010–2016 ja 2016–2020 verrattaessa. Tutkimuksen tarkoituksena on ollut tuoda esille monipuolisesti erilaisia merkityksiä, joita voidaan liittää tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen opetuksen ja opiskelun näkökulmasta.

Tutkimus on toteutettu aineistolähtöisellä laadullisella tutkimuksella, koska tarkoituksena on ollut ymmärtää ihmisten tuottamia asiakirjoja, ja millaista todellisuutta ne välittävät. Analyysi on toteutettu sisällönanalyysillä. Tutkimuksen analyysiprosessi on sisältänyt aineistoon tutustumisen, merkitysten tarkastelun perustuen opetuksen ja opiskelun näkökulmiin, valittujen kohtien pelkistämisen merkityksiksi ja merkitysten sijoittamisen merkitysteemoihin molemmissa aikaväleissä. Tämän jälkeen on tarkasteltu muutosta merkityksissä.

Aikavälin 2010–2016 ja 2016–2020 merkitykset on jaettu merkitysteemoihin, mitkä ovat tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhtäläisinä oikeuksina ja velvollisuuksina, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus moninaisuutena sekä tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhteisöllisyytenä. Kyseiset merkitysteemat on mahdollista nähdä myös tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tasoina. Merkitysteemat ovat molemmissa aikaväleissä samat, mutta aikavälissä 2010–2016 on erilaisia merkityksiä verrattuna uudempaan aikaväliin ja aikavälissä 2016–2020 on noussut esille uusia merkityksiä. Merkityksissä on tapahtunut muutosta hieman, mutta samoja merkityksiä on korostettu paljon molempien aikavälien merkitysteemoissa. Muutos perustuu siihen, että uudemmissa asiakirjoissa puhutaan esimerkiksi kilpailukyvystä ja uusiutumisesta. Tutkimus on osoittanut sen, että tasa-arvo ja yhdenvertaisuus voivat sisältää monenlaisia merkityksiä.

Avainsanat: Tasa-arvo, yhdenvertaisuus, merkitykset, opetus ja opiskelu, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat, yliopistot

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check –ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	TASA-ARVO JA YHDENVERTAISUUS	6
2.1	YK:N IHMISOIKEUDET, TASA-ARVO JA YHDENVERTAISUUS	13
2.2	TASA-ARVO JA YHDENVERTAISUUS SUOMESSA	14
2.3	TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSUUNNITELMA	19
2.4	TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSUUNNITTELU OPPILAITOKSESSA	20
3	TASA-ARVO JA YHDENVERTAISUUS KORKEAKOULUTUKSESSA.....	22
3.1	TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSTYÖ YLIOPISTOSSA.....	29
3.2	TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSTYÖN SEURANTA JA TARKOITUS YLIOPISTOSSA	30
4	MERKITYS JA ASIAKIRJA.....	31
4.1	MERKITYSTEN RAKENTUMINEN	32
4.2	ASIAKIRJAT TODELLISUUDEN LUOJINA	35
5	TUTKIMUKSEN TARKOITUS	38
6	AINEISTON KUVAILU	39
6.1	HELSINGIN YLIOPISTON TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSUUNNITELMAT	40
6.2	ITÄ-SUOMEN YLIOPISTON TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSUUNNITELMAT.....	41
6.3	JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSUUNNITELMAT.....	42
6.4	VAASAN YLIOPISTON TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSUUNNITELMAT	43
7	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	44
7.1	METODOLOGISIA JA TIETEENFILOSOFISIA VALINTOJA	44
7.2	TUTKIMUKSEN ETENEMINEN JA TUTKIMUSAINESTON ANALYSOINTI	51
8	TUTKIMUSTULOKSET	54
8.1	Aikavälin 2010–2016 TASA-ARVON JA YHDENVERTAISUUDEN MERKITYKSET MERKITYSTEEMOITTAIN	55
8.1.1	<i>Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhtäläisinä oikeuksina ja velvollisuuksina</i>	<i>56</i>
8.1.2	<i>Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus moninaisuutena</i>	<i>57</i>
8.1.3	<i>Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhteisöllisyytenä</i>	<i>58</i>
8.2	Aikavälin 2016–2020 TASA-ARVON JA YHDENVERTAISUUDEN MERKITYKSET MERKITYSTEEMOITTAIN	59
8.2.1	<i>Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhtäläisinä oikeuksina ja velvollisuuksina</i>	<i>60</i>
8.2.2	<i>Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus moninaisuutena</i>	<i>61</i>
8.2.3	<i>Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhteisöllisyytenä</i>	<i>62</i>
8.3	MERKITYSSTEEMAT TASA-ARVON JA YHDENVERTAISUUDEN TASOINA	63
8.4	MERKITYSTEN MUUTOS AJASSA	64
9	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	66
9.1	TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	70
9.2	JATKOTUTKIMUS	75
10	LÄHTEET.....	76

1 JOHDANTO

Lähtiessäni muotoilemaan pro gradu -tutkielman aihetta, olin aina kokenut epävarmuutta siitä, mitä tarkoitetaan tasa-arvolla ja yhdenvertaisuudella. Tutkiessani lähdekirjallisuutta, tulin törmänneeksi vain sukupuolten väliseen tasa-arvoon, ja yhdenvertaisuuden kohdalla en saavuttanut yksiselitteistä määritelmää. Yhdenvertaisuuden kohdalla on puhuttu enemmän syrjinnän kiellostä perustuen lainsäädäntöön.

Hämmennystä on syntynyt myös siitä, että tasa-arvon kohdalla puhutaan vähemmän muista yksilöllisistä tekijöistä tai sukupuolen yhteydestä muihin tekijöihin. Opiskellessani, olin aina kokenut epävarmuutta siitä, miksi tasa-arvoon liittyvillä opintojaksoilla puhutaan aina sukupuolesta, vaikka me yksilöt olemme enemmän kuin tiettyjä osiamme. Näkisin, että olemme yksilöitä, ja elämäntarinamme eroavat toisistaan yhteiskunnassa. Olisi hyvä puhua yksilöllisestä tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta tulevaisuudessa.

Pro gradu -tutkielman aihe on valikoitunut siten, että nykypäivän yhteiskunta on moninaistumassa, yksilöllistymässä ja erilaistumassa. Ihmisten elämäntarinat ovat yhä erilaisempia, yksilöllisempiä ja moninaisempia riippuen aina elämäntilanteesta, ja myös siitä, miten yhteiskunta arvottaa kyseisen yksilön osaksi yhteiskuntaa. Tämän tutkielman taustalla on se ajatus, että emme puhu tarpeeksi siitä, mitä tasa-arvo ja yhdenvertaisuus oikeastaan ovat. Nykyään keskustelussa on paljon esillä myös, että halutaanko yhteiskuntaa rakentaa kaikille yksilöille samoin ehdoin. Aihe on merkityksellinen, koska tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden monimerkityksellisyydestä löytyy erittäin vähän tietoa ja keskustelua.

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsitteet ovat molemmat laajoja käsitteitä, joista ei voida puhua vain yhdessä kontekstissa. Esimerkiksi Tarkki & Petäjäniemi (1998, 128–129) tuovat esille, että tasa-arvon merkitys on erilainen eri kulttuureissa. Tasa-arvo merkitsee erilaisissa yhteyksissä eri asioita, esimerkiksi Intiassa se liitetään usein kastijärjestelmästä puhumiseen, köyhyyteen ja taloudelliseen hyvinvointiin. Toisaalta sillä voidaan tarkoittaa hindujen ja muslimien välistä tasa-arvoa, ja vasta viimeisenä korostetaan miesten ja naisten välistä tasa-arvoa. USA:ssa se käsitteellistetään rodullisen tasa-arvon sekä vähemmistöjen ja valtaväestön välisten eroavaisuuksien kautta. Afrikan maissa tasa-arvosta puhutaan eri heimojen välillä. On olemassa siis maiden ja kulttuurien välisiä eroavaisuuksia.

Kulttuurienvälisten erojen ohella merkityksiä tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta voi olla erilaisia riippuen elämän osa-alueista. Tässä tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyviä erilaisia merkityksiä neljän yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien näkökulmasta opiskelussa ja opetuksessa. Keskeistä on tarkastella myös sitä, ovatko merkitykset mahdollisesti muuttuneet tai pysyneet samoina eri aikavälien suunnitelmissa, ja miten.

Ylöstalo (2012) on väitöskirjatutkimuksessa tarkastellut sukupuolelle ja tasa-arvolle annettuja tulkintoja, merkityksiä ja keskusteluja. Tutkimuksessa nousee esille myös tasa-arvokäsitteen monitulkintaisuus ja ristiriitaiset merkitykset. Tutkimuksessa tasa-arvon käsite on jaettu tasa-arvoon yhtäläisinä oikeuksina, sukupuolieroon perustuvaan tasa-arvoon ja moninaiseen tasa-arvoon. Jo pelkästään tasa-arvoa voidaan siis tarkastella erilaisista näkökulmista.

Tutkimuksen kontekstina on yliopisto, joten korkeakoulutuksen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat tarkastelun kohteina. Esille halutaan tuoda teoreettisessa viitekehyksessä myös, mitä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö on yliopistossa, ketkä sitä tekevät, mihin se perustuu ja miten sitä seurataan. Ajattelen korkeakoulutuksen olevan se paikka, jossa toteutetaan tutkimuksen kautta uutta tietoa, kehitetään yhteiskuntaa ja koulutetaan tulevaisuuden osaajia. Siksi on tärkeää ymmärtää korkeakoulutuksessa ilmeneviä asioita tutkimuksen kautta. Korkeakoulutuksessa tuotettavan tutkimuksen tulisi olla kärjessä tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta puhuttaessa.

2 TASA-ARVO JA YHDENVERTAISUUS

Tässä osiossa esitetään keskusteluja tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsitteistä. Niistä voi olla olemassa erilaisia käsityksiä, joten sen vuoksi on tarkoituksena tuoda esille erilaisia näkökulmia tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta erilaisista lähteistä, Yhdistyneiden kansakuntien näkökulmasta ja Suomen kannalta ajateltuna. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus limittyvät toisiinsa vahvasti, joten sen vuoksi näistä käsitteistä ei voida puhua erillään toisistaan.

Kotimaisten kielten keskuksen mukaan (2018) tasa-arvoisuudella tarkoitetaan ihmisten samaa ihmisarvoa, ja asemaa yksilönä sekä osana yhteiskuntaa. Kaikki yksilöt ovat tasa-arvoisessa asemassa keskenään ja suhteessa toisiinsa. Tutkimuksessa on keskeistä ymmärtää tasa-arvo samanarvoisuutena riippumatta mistään yksilöllisistä tekijöistä. Omien havaintojen mukaan Suomessa tasa-arvolla tarkoitetaan yleensä pelkästään sukupuolten välistä tasa-arvoa. Tasa-arvon määrittelemisen tulisi liittyä kuitenkin omaan kontekstiinsa, esimerkiksi puhutaanko etnisistä kysymyksistä, köyhyydestä tai maahanmuuttajista. Tasa-arvon käsite ei voi rajoittua pelkästään sukupuolten väliseen tasa-arvon tarkasteluun.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus voidaan ymmärtää eri tavoin yhteiskunnassa. Whiten (2007, 120) mukaan tasa-arvon käsite on ymmärretty niin, että jokaisella on samanlaiset oikeudet ja velvollisuudet. Tämä voisi merkitä sitä, että jokaisella tulee olla yhtäläinen ihmisarvo omistaa jokaiselle kuuluvat oikeudet ja velvollisuudet. Yhdenvertaisuus voisi korostaa, että jokaisella on oikeus toimia, ja käyttää oikeuksia ja velvollisuuksia.

Tasa-arvosta on mahdollista keskustella vuorovaikutuksessa erilaisilla tavoilla. Tasa-arvo voidaan nähdä tavoittelemisen arvoisena arvona itsessään. Se voidaan myös hyväksyä yhteiskunnalliseksi arvoksi tasa-arvon malleista keskusteltaessa. Tämän keskustelun kautta usein selvitetään sitä, mikä tasa-arvon merkitys on, ja miten sitä pitäisi edistää. (Tarkki & Petäjäniemi 1998, 89–90.) Keskusteleminen voi siis itsessään olla erilaista eri tasoilla yhteiskunnassa, mikä vaikuttaa myös siihen, miten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ymmärretään yhteiskunnassa.

Tasa-arvo voidaan liittää muihin käsitteisiin, kuten oikeudenmukaisuuteen, vapauteen, veljeyteen, yhdenvertaisuuteen ja samanlaisuuteen. Niillä on yhtymäkohtia toisiinsa. Samanlaisuus liittyy tasa-arvoon, kuten Tarkki & Petäjäniemi (1998, 151–152) tuovat teoksessa esille, että samanlaisuus syntyy tasa-arvoisen kohtelun kautta. Kaikilla Suomessa ei ole tasa-arvoisia oikeuksia, esimerkiksi äänestys-oikeus rajoittuu täysi-ikäisille. Äänestys-oikeuden edellytyksenä on samanlaisuus eli Suomen kansalaisuus ja täysi-ikäisyys.

Demokratia kuvastaa eri asiaa kuin tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Demokratia käsitteenä merkitsee, miten kansa käyttää valtaa, ja yleisesti miten vallankäyttäminen on jakautunut ihmisten kesken. Mahdollisuuksien tasa-arvolla viitataan puhuttaessa usein kaikkien ihmisten tasa-arvoisiin mahdollisuuksiin tavoitella hyvää elämää. (Rinne 2011, 9.) Tässä tutkimuksessa demokratia ei ole keskeisenä käsitteenä. Siinä saattaa korostua enemmän vallan näkökulma, ja mahdollisuuksien tasa-arvossa taas samanarvoiset mahdollisuudet hyvään elämään.

Tasa-arvosta puhutaan usein mahdollisuuksien tasa-arvon kautta. Turner (1986, 34–36) tuo esille, että mahdollisuuksien tasa-arvo korostaa kaikkien vapaata pääsyä kehittymiseen ja osallistumiseen. Kulttuurinen pääoma vaikuttaa osallistumiseen, joten jokaisella tulisi olla samanlaiset hyväksyttävät mahdollisuudet aloittaa osallistuminen jossakin asiassa. Toisaalta keskeistä on pohtia lainsäädännön ja poliittisten tarkoitusten merkitystä tuottaen tasa-arvoisia lopputuloksia riippumatta yksilöllisistä tekijöistä. Nämä voisivat siis korostaa yhteistä ihmisarvoa osana tasa-arvoa, koska jokaisella tulisi olla yhteinen ihmisarvoinen oikeus toteuttaa itseään täällä.

Jacobs (2010, 255–257) määrittelee taas mahdollisuuksien tasa-arvon kolmen näkökulman kautta. Hänen mukaansa koulutusmahdollisuuksien tasa-arvossa on kolme ulottuvuutta, jotka ovat menettelyyn, taustaan ja panoksiin liittyvä tasa-arvo. Ensimmäinen merkitsee sääntöjen noudattamista tietyssä tilanteessa. Toinen merkitsee taas sitä, että ovatko keskenään kilpailulliset yksilöt reilulla tavalla toisiaan vastaan. Kolmas merkitsee sitä, mitä on panoksena kilpailussa. Tämäkin voisi merkitä sitä, miten asiat toteutuvat ihmisarvon mukaisesti.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat yhteydessä myös moraalisuuteen ja ihmisyyden takaamiseen kaikille. Williams (1972, 110, 114–115 & 124) tuo esille, että ihmiset ovat tasa-arvoisia, ja on keskeistä, että jokaiselle tarkoitettu ihmisyyden on olemassa. Tasa-arvo on yhteydessä myös moraalisuuteen. Se voisi liittyä siihen, että jokainen on samalla tavoin oikeutettu ihmisarvoon, koska se on oikein, että jokaisella on oikeus ihmisyyteen.

Tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen voivat liittyä myös sosiaalinen, poliittinen, taloudellinen ja kulttuurinen näkökulma. Moraalinen näkökulma voi myös vaihdella. White (2007, 4–8 & 10–11) tuo esille, että sosiaaliset suhteet pohjautuvat lainsäädäntöön, joiden puitteissa ihmisiä voidaan rankaista. Instituutiot määrittävät lait ja edistävät niitä sekä tarjoavat vaihtoehtoja hyväksyä ne. Poliittinen tasa-arvo merkitsee sitä, että jokaisella on oikeus osallistua lainsäädännön muotoilemiseen. Sosiaalinen tasa-arvo viittaa asemaan yhteiskunnassa. Taloudellinen tasa-arvo liittyy taas ekonomiseen asemaan yhteiskunnassa. Moraalinen tasa-arvo liittyy siihen, että mielipiteellä on merkitystä samanarvoisesti.

Simola korostaa (2013), että sosiaalinen tasa-arvo perustuu tasa-arvoisiin mahdollisuuksiin erilaisten ryhmien näkökulmasta. Holli (2002, 16 & 20) tuo esille, että kulttuurinen tasa-arvo viittaa yhtäläisiin kulttuurisiin ja sivistyksellisiin oikeuksiin, ja oikeuteen vaalia omaa kulttuuria. Keskeistä on myös vaalia erilaisia yhteiskunnallisia ryhmiä ja arvostaa sekä toteuttaa heidän oikeuksiaan. Hän tuo esille myös, että englanninkielisissä maissa tasa-arvo erotellaan yleiseen tasa-arvopolitiikkaan, ja sen sisältämiin alalajeihin, mutta Suomessa ei tehdä näin, vaan tasa-arvopolitiikka perustuu ainoastaan sukupuolten väliseen tasa-arvoon. On olemassa siis maiden välisiä eroavaisuuksia.

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden suhteen voidaan puhua myös koulutuksellisesta näkökulmasta. Field ym. (2007, 11) mainitsevat, että koulutuksen tasa-arvo liittyy siihen, että kukaan ei ole ominaisuuksien tai taustan vuoksi eriarvoisessa asemassa, ja keskeistä on taata jokaiselle minimitason koulutus. Jakku-Sihvonen (2009, & 31) tuo esille, että koulutuksen tasa-arvo viittaa siihen, että kaikki saavat laadukasta koulutusta riippumatta yksilöllisistä tekijöistä. Tämä merkitsee siis sitä, että toisaalta tasa-arvossa voidaan pyrkiä takaamaan kaikille minimitason koulutusta, mutta on myös tärkeää ottaa huomioon se, että jokainen saa yhtä laadukasta koulutusta oppilaitoksen sisällä.

Bernelius & Jakku-Sihvonen (2014, 53–54) tuovat esille, että Suomen koulutuspolitiikassa on keskitytty siihen, että kaikilla on samanlaiset mahdollisuudet opiskeluun riippumatta mistään yksilöllisestä tekijästä. Koulutuksen saavutettavuus on ollut usein tasa-arvon mittari. Tämä on jälleen yksi esimerkki siitä, että tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen voi liittyä erilaisia näkökulmia.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat yhteydessä myös yhteiskunnan toimivuuteen, oikeuksiin ja yhteiselämään. Nousiainen (2008, 158–159 & 161) tuo esille, että tasa-arvo on käsite, jolla tarkastellaan yhteiskunnan toimivuutta. Yhdenvertaisuus taas käsittää esimerkiksi kansalaisoikeudet jokaisen ihmisen oikeuksina. Ihmiset ovat yhdenvertaisia suhteissa, jotka ovat yhteiselämän kannalta merkittäviä. Tämä voisi viitata siihen, että tasa-arvossa on kyse ihmisarvoisesta systeemin toteutumisesta, ja yhdenvertaisuudessa taas toimimisen yhdenvertaisuudesta elämän suhteissa.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus määrittyvät aina keskeisten oikeuksien ja velvollisuuksien kautta yhteiskunnassa. Arajärvi & Sakslin (2007, 47–48) tuovat esille, että oikeuksien arvioimisessa tulisi kiinnittää huomiota sekä oikeuksien että yksilöiden välisiin suhteisiin. Oikeudet ovat aina suhteessa toisiinsa ja toisiin yksilöihin myös. Yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon liittyvät säädökset ovat keskeisimpiä ihmis- ja perusoikeuksissa. Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja syrjinnän kieltäminen ovat tärkeitä osana perustuslakia ja kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia. Ne määrittävät oikeuksia ja velvollisuuksia yhteiskunnassa.

Toteutettu lainsäädäntö siis määrittää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa yhteiskunnassa. Lainsäädännön mukaisesti keskeisiä oikeuksia tulee toteuttaa, mutta on tärkeää keskustella myös siitä, mitä oikeastaan nämä oikeudet ja arvot ovat arjessa. Tämän tutkimuksen lähtökohtana onkin se, että käsitteistä ei voida puhua liittyen vain tietynlaiseen asiaan, koska asioiden välillä on yhteyksiä, ja on olemassa myös eroavaisuuksia.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liittyvät muun muassa perimään, lahjakkuuteen, ympäristöön ja kulttuuriin. Lehtisalo & Raivola (1999, 70–72) tuovat esille erilaisia tasa-arvokäsityksiä. Konservatiivinen tasa-arvokäsitys liittyy perimän merkitykseen lahjakkuudessa. Keskeistä on tunnistaa kykyjä ja hyödyntää ne tehokkaasti. Tämän suhteen korostetaan ihmisten sijoittamista erilaisiin asemiin. Koulutusjärjestelmässä tulisi käyttää hyväksi erilaisuutta, ja nähdä eriarvoisuus osana kasvua ja järjestystä. Muodollinen yhdenvertaisuus perustuu siihen, että jokainen saa kouluttautua kykyjen ja lahjojen mukaisesti. Jokaisella on vapaus valita, mutta yllä pidetään kuitenkin rajoitettua tarjontaa koulutuksessa, erotellaan ja toteutetaan eritasoista koulutusta.

Liberaalinen käsitys tasa-arvosta merkitsee sitä, että otetaan huomioon perintötekijöiden ja ympäristötekijöiden vaikutus lahjakkuudessa. Siinä korostetaan perheen odotuksia, koulutusasenteita, kunnianhimoa, kielenkäyttöä, kotitaustaa, persoonallisuuden piirteitä ja sosiaalisia malleja. Keskeistä on taata jokaiselle sama asema koulutuksessa, mutta koulutuksen myöhemmissä vaiheissa taata eriyttämistä, esimerkiksi tukiopetuksen kautta. Keskeistä on puuttua asioihin, muuttaa koulutuspalveluja ja taata laaja koulutuskysyntä. Kritiikkinä on esitetty tätä ajatusta kohtaan, että eriarvoisuus kätkeytyy koulutusrakenteiden sisälle, ja pyritään siten säilyttämään eriarvoisuutta ja yhteiskunnan rakenteita ennallaan. (Lehtisalo & Raivola 1999, 72–74.)

Lehtisalon & Raivolan (1999, 74–78) mukaan radikaali tasa-arvokäsitys liittyy kulttuuriin, perimään, ympäristötekijöihin, ja niiden yhdysvaikutukseen. Se ei aseta perimää ja ympäristöä vastakkain, ja älykkyyttä ei nähdä kriteerinä oppilasvalinnoissa. Se kritisoi liberaalista ajattelua, jossa ajatellaan oppimisvaikeuksista kärsivien kasvuympäristön olevan ilman virikkeitä. Siinä nähdään koulun menevän oppilaiden ehdoilla. Nämä kolme tasa-arvokäsitystä saattavat edustaa juuri sitä, miten ihmisarvo nähdään. Nähdäänkö sen määrittävän suhteessa perimään, ympäristöön vai molemmista käsin?

On olemassa siis monenlaisia näkökulmia tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta. Tässä mainitut lähteet painottavat enemmän tasa-arvoa kuin yhdenvertaisuutta, mutta yhdenvertaisuus voisi olla osana samaa keskustelua kuin tasa-arvo. Baker ym. (2004, 21–22) tuovat esille, että tasa-arvon suhteen tulisi aina määritellä, mistä ja kenen tasa-arvosta on kyse. Keskeistä olisi myös rajata se, mihin tapahtumayhteyteen tasa-arvo liittyy. Kantola ym. (2012, 9–12) tuovat esille, että tasa-arvo muovaantuu tietyssä ajassa ja kontekstissa. Esille nousee myös, että haasteena on nykyään uusiliberalismi. Siinä painotetaan mahdollisuuksia kaikille, mutta toteuttaminen jää jokaisen yksilön omalle vastuulle.

Historian saatossa tasa-arvosta on puhuttu eri tavoin erilaisina aikoina. Yhdenvertaisuuden käsitteestä ei ole suoraan löydettävissä samanlaista kehityskaarta. Pylkkänen (2012, 67 & 69–70) nostaa esille, että 1960-luvulla tasa-arvokäsitys on merkinnyt sitä, että moraalisuuden perustana on hyöty tai onnellisuus. Sukupuoliroolien ei annettu enää vaikuttaa tässä vaiheessa. 1990-luvulta lähtien taas yhteisvastuullisuus on vähentynyt, ja ollaan alettu korostamaan enemmän yksilön asemaa, vastuuta ja oikeuksia. 2000-luvulla on noussut moniperustainen syrjintä esille, jossa korostetaan eri tekijöiden samanaikaisuutta. Tasa-arvo on osana merkityskamppailujen kenttää, jossa ei voi vedota ainoastaan yhteen tunnustettuun tulkintaan siitä.

Yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvosta saatetaan puhua samoina käsitteinä. Niillä on yhtymäkohtia toisiinsa eikä niitä pidä erottaa toisistaan. On hyvä kuitenkin pohtia sitä, milloin puhutaan mistäkin käsitteestä. Tasa-arvon käsite nousee laajemmin esille etsittäessä tietoa, mutta molemmat käsitteet korostavat erilaisia asioita eri konteksteissa, kun puhutaan ihmisten oikeuksista tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen.

Yhdenvertainen käsitteenä on sitä, että kohtelu on samanarvoista jokaiselle. (Kotimaisten kielten keskus 2018). Tässä tutkimuksessa on keskeistä ymmärtää yhdenvertaisuus siten, että jokaisella on yhdenvertaiset tai tasavertaiset mahdollisuudet toimia yhteiskunnassa. Yhdenvertaisuuden käsite viittaa myös siihen, että samanlaisia kohdellaan samalla tavoin, ja erilaisia eri tavoin. (Kotimaisten kielten keskus 2018).

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus tarkoittavat suomen kielessä melkein samoja asioita, ja niitä käytetään usein oikeudellisessa näkökulmassa niin, että tasa-arvo liittyy naisten ja miesten asemaan, ja yhdenvertaisuus taas muihin henkilöryhmiin. Yhdenvertaisuus koostuu usein yhtäläisyydestä, kun taas tasa-arvo arvon samanlaisuudesta. Yhdenvertaisuudesta on usein puhuttu lain edessä, ja tasa-arvosta poliittisesti sekä sosiaalisesti resurssien tasaamisen suhteen. (Nousiainen 2012, 32.) Näen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden molempien olevan osana merkityskamppailuja siitä, mitä niillä oikeastaan tarkoitetaan.

2.1 YK:n ihmisoikeudet, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

”Kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Heille on annettu järki ja omatunto, ja heidän on toimittava toisiaan kohtaan veljeyden hengessä.” (YK:n ihmisoikeuksien julistus, 1.)

Tässä osiossa esitetään lyhyesti Yhdistyneiden kansakuntien näkökulmaa tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta, koska keskeisenä toimijana se vaikuttaa laajasti niiden edistämiseen maailmassa. YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa mainitaan (1948), että se on ensisijaisesti julistus, mikä ei sido ketään. Kansainvälisesti sen odotetaan kuitenkin sitovan. Sisällössä tuodaan esille muun muassa kaikkien tasa-arvon ja vapauden vahvistaminen, yhdenvertaisuuden korostaminen, syrjinnän kieltäminen, orjuuden kieltäminen, kansalaisuuden turvaaminen, oikeus laadukkaaseen opetukseen ja oikeus vapauteen, elämään ja turvallisuuteen. Kuten sitaatissa nousee esille myös muun muassa vapaus ja tasavertaisuus.

YK ei kuitenkaan suoraan määrittele tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta omassa julistuksessa. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat yleisluontoisempia kuin vain tiettyyn osa-alueeseen kuuluvia. Lisäksi tasa-arvoa voidaan kaikissa konteksteissa käsitellä myös vielä laajemmin, esimerkiksi sukupuolten tasa-arvo voi liittyä hyvinvointiin, turvallisuuteen, esteettömyyteen tai uskonnonvapauteen.

YK:n ihmisoikeudet korostavat siis laajoja oikeuksia kaikille ihmisille maailmassa, ja yhtäläistä ihmisarvoa jokaiselle. Ihmisoikeudet kuvastavat kansainvälisesti sitä, että jokaisella on oikeus tiettyihin perusoikeuksiin yhteiskunnassa, ja oikeus olla ihmisenä maailmassa. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat ihmisoikeuksia, joihin jokaisella tulisi olla oikeus.

YK:n yleismaailmallisessa julistuksessa (1948) nostetaan esiin 2 artiklassa ettei ketään saa jättää oikeuksien ja vapauksien ulkopuolelle minkään yksilöllisen tekijän vuoksi, esimerkiksi ihonvärin tai kansallisen alkuperän vuoksi. YK:n yleismaailmallisessa julistuksessa (1948) on monia erilaisia oikeuksia, joita halutaan taata jokaisella ihmiselle maailmassa. Sellaisia ovat muun muassa vapaus, tasavertainen arvo, oikeus elämään, orjakaupan kieltäminen ja ajatuksien, omatunnon sekä uskonnon vapaus. On siis monenlaisia asioita, joihin tasa-arvo ja yhdenvertaisuus voivat liittyä.

2.2 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus Suomessa

”Arvoisa puhemies! Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, että selontekoon ei sisälly tasa-arvon määritelmää. Valiokunta toteaa: ”Ilman määrittelyä jokainen voi ymmärtää tasa-arvolla eri asiaa. Osalle tasa-arvo tarkoittaa sukupuolineutraaliutta tai luonnollisena ymmärrettyjen sukupuolierojen huomioon ottamista, osalle taas tasa-arvoista kohtelua tai samanlaisia mahdollisuuksia. Joidenkin mielestä määrällinen tasa-arvo eli naisten ja miesten tasaisempi jakauma riittää.” Kysyisinkin ministeriltä: Millainen on ministerin tasa-arvon määritelmä?” (Karvo, U. 2011. Eduskunnan tasa-arvoselontekoa käsittelevä eduskuntakeskustelu 2.3.2011.)

Tässä osiossa tuodaan esille, miten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus näyttäytyvät Suomessa. Edellä mainittu sitaatti korostaa tasa-arvokäsitteen epäselvyyttä jopa Suomen eduskunnassa. Se korostaa myös sitä, miten sukupuoli korostuu aina tasa-arvokäsitteen kohdalla puhuttaessa siitä, ja sen edistämisestä.

”Minä puutun vielä tähän ed. Karvon kysymykseen, ministerin omaan tasa-arvon määritelmään, mihin hän viittasi. Ministerin oma tasa-arvon määritelmä, kun puhutaan sukupuolten välisestä tasa-arvosta, on se, että kaikilla pojilla, tytöillä, miehillä ja naisilla täytyy olla täsmälleen samanlaiset edellytykset elämän kaikilla aloilla ja alueilla. Tästä on hyvä lähteä, ja siitä on myöskin aika vaikea tinkiä itse asiassa.” (Wallin, S. 2011. Eduskunnan tasa-arvoselontekoa käsittelevässä eduskuntakeskustelussa 2.3.2011.)

Yllä oleva sitaatti taas tuo esille vuoden 2011 tasa-arvoministerin näkökulman tasa-arvomääritelmän näkemiseen, missä korostuu vahvasti sukupuoli. Nämä sitaattit on haluttu esittää tässä, koska ne kuvastavat selkeästi sitä, millaista tasa-arvoa Suomen yhteiskunnassa toteutetaan vielä nykypäivänä. Nykypäivänä siis sukupuolen perusteella pyritään ainoastaan rakentamaan tasa-arvoista ja yhdenvertaista suomalaista yhteiskuntaa.

Historian saatossa erityisesti tasa-arvoa on kehitetty Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan (2019) Suomi johtaa tasa-arvon suhteen eniten maiden kesken. Suomi myönsi ensimmäisenä maana naisille poliittiset oikeudet. Suomessa on otettu askelia sukupuolten väliseen tasa-arvoon ennen maan itsenäistymistä. 1850-luvulla keskeisinä toimijoina ovat olleet naisaktivistit, ja tyttöjen koulunkäynnin merkityksestä on puhuttu.

1980-luvulla ensimmäinen tasa-arvo-ohjelma saatiin Suomeen. Suomessa tuli laatia myös tasa-arvolaki vuonna 1986–1987. Lain mukaan syrjintä on kielletty sukupuolen vuoksi, ja naisten sekä miesten välistä tasa-arvoa tulee tukea työelämässä. Yhteishuoltajuus tehtiin mahdolliseksi, naispappeus alettiin vähitellen hyväksyä, naisiin kohdistuvasta väkivallasta puhuttiin ja lisääntymis- ja seksuaaliterveyttä tuotiin enemmän esiin. Suomi vahvisti myös YK:n naisten syrjinnän kieltävän sopimuksen vuonna 1986, ja Suomeen tuli myös ensimmäinen tasa-arvovaltuutettu. Suomi tasa-arvon mallimaana on kirinyt tietoisuuteen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019.)

Sosiaali- ja terveysministeriön sivuston (2019) mukaan 2000-luvun alussa on tullut myös merkittäviä uudistuksia, kuten rekisteröity parisuhde ja tasa-arvolain uudistaminen. Keskustelu on tullut monipuolisemmaksi, esimerkiksi esiin ovat nousseet sukupuolistereotyypioiden purkaminen. Sukupuolten väliset mallit ja roolit ovat tulleet monipuolisemmiksi nykypäivän yhteiskunnassa. Sukupuolineutraali avioliittolaki on keskeinen uudistus vuodelta 2017. Tasa-arvokeskustelu on laajentunut myös muille osa-alueille.

Suomessa tasa-arvoa määrittää erityisesti tasa-arvolaki. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (1986) korostaa 1 §:n mukaan sukupuoleen kohdistuvan syrjinnän kieltämistä. Se edistää miesten ja naisten tasa-arvoa sekä korostaa erityisesti naisten aseman parantamista. Keskeistä siinä on myös ehkäistä sukupuolen identiteettiä tai sukupuolen ilmaisemiseen kohdistuvaa syrjintää. (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 1 § 1986/609.) Lain 3 § (2014/1329) mukaan sukupuoli-identiteetti viittaa yksilön omaan kokemukseen sukupuolestaan, ja sukupuolen ilmaisu sen esiin tuomista, esimerkiksi pukeutumisen tai käytöksen kautta.

Suomessa puhutaan usein tasa-arvolaista, mutta lain nimi kertoo jo siitä, että tasa-arvo kohdistuu sukupuolten välisen syrjinnän ehkäisemiseen ja sukupuolten välisen tasa-arvon parantamiseen yhteiskunnassa. Tasa-arvolain nimi on todellisuudessa laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Sukupuolen käsite ei ole kuitenkaan yksinkertainen asia. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen sivuston mukaan (2019) sukupuoli voi olla moninaista. Sukupuolen moninaisuudesta voidaan puhua osana jokaisen kokemusta omasta sukupuolesta.

Sukupuolen ohella olisi hyvä ymmärtää asioiden väliset yhteydet ja erilaiset näkökulmat tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2019) mukaan sukupuolten tasa-arvo tarkoittaa yhtäläisiä mahdollisuuksia, oikeuksia, resursseja ja vallan jakautumista kaikille. Muodollinen tasa-arvo merkitsee yhtäläisiä oikeuksia, ja tosiasiallinen tasa-arvo viittaa tilanteiden ja niiden lopputulosten tasa-arvoon. Sukupuolten tasa-arvon ohella vaikuttavat muut tekijät samaan aikaan yksilöön yhteiskunnassa. Mitään yksittäistä tekijää ei voida analysoida erillään muista, esimerkiksi sukupuolta ja etnistä taustaa. Kaikkia tekijöitä tulisi tarkastella aina suhteessa toisiinsa. Tämänkaltaisen tarkastelu pitäisi nousta enemmän esiin.

Yhdenvertaisuus liittyy erityisesti yhdenvertaisuuslakiin Suomessa. Siinä ei kuitenkaan rajoiteta näkökulmaa toisin kuin tasa-arvolaissa. Yhdenvertaisuuslaki (2014/1325) korostaa 1 §:n mukaan yhdenvertaisuuden edistämistä ja syrjinnän ehkäisemistä sekä syrjinnän kohteeksi joutuneiden turvaa oikeuteen. 5 §:n mukaan viranomaisella on velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta, esimerkiksi sen toteutumista tulee arvioida, toimenpiteisiin tulee ryhtyä ja suunnitelma tulee olla olemassa toimenpiteistä. 6 §:n mukaan koulutuksen järjestäjällä tulee olla myös velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta, esimerkiksi toteutumisen arvioinnin, toimenpiteisiin ryhtymisen ja suunnitelman laatimisen kautta.

Tasa-arvolain 5 §:n (2014/1329) mukaan koulutuksen järjestäjien tulee taata, että molemmilla sukupuolilla on yhtäläiset mahdollisuudet saada koulutusta, kehittyä ammatillisesti, ja opetuksen, tutkimuksen sekä opetusaineiston tulee tukea lain tarkoituksen toteutumista. 5 a §:n (2014/1329) mukaan oppilaitoksissa tulee laatia tasa-arvosuunnitelma yhteistyössä henkilökunnan ja opiskelijoiden kanssa. Sen täytyy sisältää esimerkiksi selvitys tasa-arvon tilanteesta, toimenpiteet ja arvion aikaisemmasta tasa-arvosuunnitelman toteutumisesta.

Yhdenvertaisuuslaki siis keskittyy laajemmin asioihin kuin tasa-arvolaki. Yhdenvertaisuuslaissa nostetaan esille syrjintä keskeisenä asiana, jota halutaan kieltää. Syrjinnän ehkäisy on tärkeä asia, mutta tasa-arvo ja yhdenvertaisuus olisi hyvä nähdä näissä laeissa laajempina käsitteinä kuin vain sukupuoleen tai syrjintään liittyen. On olemassa kuitenkin myös lainsäädäntöä, mikä liittyy aina omaan kontekstiinsa ja ottaa huomioon tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tarkemmin.

Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta on kuitenkin myös kehitetty lainsäädännön kautta Suomessa. Tasa-arvovaltuutetun sivustolla (2014) nostetaan esille, että tasa-arvolakia ja yhdenvertaisuuslakia on uudistettu vuonna 2015. Keskeiset viranomaistoimijat, kuten tasa-arvovaltuutettu, yhdenvertaisuusvaltuutettu, lapsiasiavaltuutettu ja yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta siirtyivät oikeusministeriön alaisuuteen. Tasa-arvolakia laajennettiin koskemaan myös sukupuolen identiteettiä ja sukupuolen ilmaisemista eikä pelkästään naisten ja miesten välistä tasa-arvoa. Laki velvoittaa ehkäisemään ennalta syrjintää. Edistämiseen perustuvia säännöksiä laajennettiin koskemaan myös peruskouluja, ja työpaikan tasa-arvosuunnitelmaa täsmennettiin.

Yhdenvertaisuudesta puhutaan usein laajasti. Oikeusministeriön (2019) yhdenvertaisuuden sivustolla mainitaan, että yhdenvertaisuus tarkoittaa kaikkien ihmisten samanarvoisuutta riippumatta mistään yksilöllisestä tekijästä. Mikään yksilöllinen tekijä ei saisi vaikuttaa, esimerkiksi koulutukseen pääsyyn tai oikeuteen saada työtä ja palveluita yhteiskunnassa. Yksilöllisiä tekijöitä on paljon, esimerkkinä voidaan ajatella, että on olemassa erilaisia vähemmistöjä myös Suomessa, joiden erilaiset kulttuurit, tavat ja uskomukset tulee ottaa myös huomioon.

Oikeusministeriön sivustolla (2019) nostetaan esille Suomessa olevia keskeisiä vähemmistöjä, joiden suhteen syrjintää tapahtuu paljon. Syrjintätilanteet ovat myös monimuotoisia eri ryhmien kesken. Keskeisiä vähemmistöjä Suomessa ovat romanit, saamelaiset, maahanmuuttajat, vammaiset, seksuaalivähemmistöt ja lapset sekä nuoret, ikääntyneet ja uskonnolliset sekä vakaumukselliset ryhmät.

Yhdenvertaisuuden käsitteen kehityksestä ei löydy selkeää historiallista kaarta, mikä saattaa johtua käsitteen monipuolisuudesta, koska se voidaan liittää niin moneen asiaan. Finlexin (2019) sivustolla mainitaan kuitenkin, että yhdenvertaisuutta tulee arvioida enemmän uudistuneen lainsäädännön myötä. Yhdenvertaisuuden arvioiminen keskittyy erityisesti syrjinnän tunnistamiseen ja puuttumiseen sekä yhdenvertaisuuden edistämiseen. Keskeistä on kiinnittää huomiota muodolliseen yhdenvertaisuuteen, mikä tarkoittaa samanlaisissa tapauksissa ihmisten kohtelemista samalla tavoin. Huomion tulisi kiinnittyä myös tosiasialliseen yhdenvertaisuuteen, mikä merkitsee heikommassa asemassa olevien huomioimista.

Suomessa yhdenvertaisuus liitetään syrjintään ja erilaisten mahdollisuuksien takaamiseen yhteiskunnassa. Yhdenvertaisuudesta voidaan puhua monessa kontekstissa Suomessa. Suomessa korostetaan paljon sukupuolten välistä tasa-arvoa, mutta lisääntyneen erilaisuuden myötä on alettava yhä enemmän kiinnittämään huomiota ihmisiin kokonaisvaltaisina yksilöinä. Eri elämän osa-alueilla voidaan pohtia tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta laajemmin Suomessa.

2.3 Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma

Tässä osiossa tarkastellaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman käsitettä. Tarkoituksena on avata kyseistä asiakirjaa, mikä se on, miksi sellainen tehdään ja mihin sillä pyritään. Esille nostetaan erityisesti mikä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma on oppilaitoksessa, koska tutkimuksen kontekstina on yliopisto. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa voidaan tarkastella eri näkökulmasta, kun puhutaan työelämästä ja yrityksistä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelun toteuttajina. Työelämän ja yritysten näkökulma jää pois tästä tutkimuksesta, koska halutaan keskittyä nimenomaan koulutuskontekstiin, ja siellä oleviin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmiin.

Opetushallitus (2019) mainitsee sivustollaan, että tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmalla pyritään edistämään tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta oppilaitoksissa. Kyseiset asiakirjat voivat olla erillisiä tai samassa asiakirjassa. Suunnitelman tekeminen painottuu henkilöstön ja oppilaiden yhteistyöhön. Tasa-arvosuunnitelma tarkoittaa suunnitelmaa, mikä tasa-arvolain mukaisesti tulee tehdä oppilaitoksissa. Erityisen keskeistä on toiminnan kehittäminen, joten suunnitelman tulee olla toiminnallinen. Huomion tulee kiinnittyä esimerkiksi opettamisen järjestämiseen, oppimisen eroihin ja opiskelijan suoritusten arviointiin.

Opetushallitus (2019) mainitsee myös sivustollaan, että yhdenvertaisuuslaki vaatii yhdenvertaisuussuunnitelman tekemistä. Keskeistä on turvata jokaisen yhdenvertainen kohtelu, ja estää syrjintä oppilaitoksessa. Keskeistä on arvioida sitä, miten yhdenvertaisuus toteutuu oppilaitoksessa ja toteutettava tarvittavat toimenpiteet yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi. Suunnitelma toimenpiteistä on oltava olemassa jokaisella oppilaitoksella yhdenvertaisuuden edistämisen ja syrjinnän poistamisen suhteen.

2.4 Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu oppilaitoksessa

Tässä osiossa tuodaan esille mitä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu on oppilaitoksessa yleisellä tasolla. Oppilaitoksia velvoitetaan nykyään enemmän edistämään tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Mäkinen (2008, 6–7) mainitsee, että tasa-arvolakia uudistettiin vuonna 2005. Oppilaitokset saivat uuden velvoitteen edistää tasa-arvoa suunnittelun kautta. Oppilaitoksen suunnitelmassa korostuu toiminta, ja sen kehittäminen. Opiskelijat ovat myös keskeinen osa suunnittelutyön toteuttamista, jotta voidaan havaita epäkohtia toiminnassa. Keskeistä on kerätä kokemuksia ja mielipiteitä asioista. Tasa-arvosuunnittelusta on hyötyä kaikille oppilaitoksessa.

Opetushallituksen teoksessa (2008, 12 & 13–14) mainitaan, että tasa-arvo on olennainen osa opetussuunnitelmaa ja koulutuksen periaatteita. Keskeisiä asioita ovat esimerkiksi demokratia, ihmisoikeudet, yhteistyön oppiminen, suvaitsevaisuus, kansainvälisyys ja vastuuntuntoisuus sekä kannustavuus. Suunnitelmaa laatiessa on otettava huomioon tasa-arvonäkökulma osana jokapäiväistä arkea. Suunnitelma laaditaan yhdessä rehtorin, opiskeluyhteisön ja opiskelijoiden kanssa. Keskeistä on yhteinen ymmärrys tasa-arvoisesta oppilaitoksesta.

Tasa-arvosuunnitelma laaditaan niin, että ensimmäiseksi tehdään päätös laatimisesta ja työryhmästä. Keskeistä tässä vaiheessa on keskustelu, ajatuksiin sitoutuminen ja työryhmän perustaminen. Jäsenet takaavat prosessin etenemisen ja työn onnistumisen. Ryhmässä tulee olla edustettuna erilaisia ihmisiä oppilaitoksesta. Keskeistä on myös huolehtia työryhmän tasa-arvokoulutuksesta, prosessin budjetoinnista ja tiedottamisesta oppilaitoksessa. Keskeistä on järjestää keskustelutilaisuuksia ja kyselyjä asian edistämisen suhteen. Prosessissa tehdään selvitys ja kerätään tilastoja tasa-arvotilanteesta toimintakulttuurin kartoittamiseksi. (Opetushallitus 2008, 14–18.)

Tämän jälkeen luodaan linjaukset ja toimenpiteet. Keskeistä on sopia myös, millaisilla kriteereillä arvioidaan toimenpiteiden toteutumista. Suunnitelmassa tuodaan esille toimijat, aikataulu ja vastuuhenkilöt. Se sisältää myös arvion toimenpiteiden toteutumisesta ja tuloksista sekä kenelle asioista raportoidaan. Suunnitelma hyväksytään johtosäännön mukaan. (Opetushallitus 2008, 20–21.)

Lopuksi laitetaan suunnitelma toimeen käytäntöön sekä seurataan sen toteutumista. Tavoitteita on tärkeä pitää esillä eri asiayhteyksissä, esimerkiksi opetussuunnitelmassa. Toteutumista tulee myös seurata, mikä merkitsee tulosten raportointia, toimien vaikutusten seuranta ja edistymisen tarkastelua eri kriteerien kautta. Tärkeää on harkita myös tasa-arvokyselyn uusimista, jotta voidaan saada vertailutietoa tasa-arvon tilanteesta ja ihmisten asenteiden muutoksista. Suunnitelmaa tulee myös päivittää uusia tietoja tullessa tai seurannasta ja aikataulusta päättämisen myötä. (Opetushallitus 2008, 21–23.)

Nousiainen mainitsee Sisäasiainministeriön (26/2013, 11–12) oppaassa, että yhdenvertaisuuden edistämisen suhteen tulisi luoda yhteinen ymmärrys yhdenvertaisuuden merkityksestä toiminnassa, ketä se koskee ja millaisin toimenpitein sitä voidaan edistää oppilaitoksessa. Keskeistä on tuntee erilaisuutta, koska jokaiselle tulee taata mahdollisuus saavuttaa samankaltaiset tavoitteet. Tärkeää on omistaa positiivinen asenne ja halu parantaa oppilaitosta sekä keskeistä on arvostaa kaikkia lähtökohdista riippumatta.

Yhdenvertaisuus on keskeinen osa oppilaitoksen jokapäiväistä toimintaa, kuten osana opetussuunnitelmia ja opetuksen laadun arviointia. Suunnitelma ei riitä ainoastaan, vaan tarvitaan myös keskustelua ja aktiivista kehittämistä. Liikkeelle kannattaa lähteä siitä, että tehdäänkö tasa-arvosuunnitelma ja yhdenvertaisuussuunnitelma yhdessä vai erikseen. Molemmat yhdessä tuovat uusia näkökulmia. Tärkeää on tiedottaa suunnitteluprosessin aloittamisesta koko oppilaitoksessa. Yhdenvertaisuuden edistämiseen tulee sitoutua. Suunnittelutyötä toteuttaa usein nimetty toimikunta tai ryhmä, johon tulisi valita kattavasti edustajia oppilaitosyhteisöstä. (Nousiainen 26/2013, 15–16.)

Oppaassa (26/2013, 17 & 20) mainitaan myös, että ensin tulee keskittyä kaikkien osallistamiseen ja tiedottamiseen. Sitten tulee tehdä alkukartoitusta keräämällä tietoa erilaisten kyselyjen kautta oppilaitosyhteisöltä, tehdä kyselyitä, arvioida toimenpiteitä ja tehdä johtopäätöksiä tulevaa suunnitelmaa varten sekä toteuttaa laajempi yhdenvertaisuuskysely. Tämän prosessin jälkeen nousee esiin haasteet ja mahdollisuudet, nimetään tavoitteet, päätetään resurssit ja toimenpiteet sekä aikataulutetaan seuraaminen. Keskeistä on jatkuva toiminta yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

3 TASA-ARVO JA YHDENVERTAISUUS KORKEAKOULUTUKSESSA

Tässä osiossa tuodaan esille keskusteluja korkeakoulutuksen tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta. Keskeistä on tuoda esille, miten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus näkyvät korkeakoulutuksessa, ja miksi niistä on tärkeää puhua koulutuksen kentällä. Korkeakoulutus on se paikka, jossa voidaan vaikuttaa yhteiskuntaan tutkimuksen kautta, koska tutkimus tuottaa kehitystä ja uudistumista yhteiskuntaan. Sen vuoksi tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta on hyvä ymmärtää korkeakoulutuksessa.

Lazenby (2016, 70) nostaa esille, että koulutus voi olla väline mahdollisuuksien tasa-arvossa. Keskeistä on saavuttaa se koulutuksen avulla. Toisaalta se voi olla koulutuksen sisällä, esimerkiksi resurssien jakautumisessa yhdenvertaisesti. Tämä voisi merkitä sitä, että koulutuksella voidaan saavuttaa tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta, mutta koulutuksen sisällä ilmenee myös tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta, jossa sitä pitää luoda myös muilla keinoin kuin koulutuksella.

On olemassa monia näkökulmia tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta myös koulutuksen kentällä. Barnett (1992, 25–26) mainitsee, että tasa-arvon käsite koulutuksessa ei ole yksinkertainen, koska sitä voidaan pohtia erilaisista näkökulmista. Yliopiston tasa-arvokeskustelua kehystää kuitenkin usein korkeakoulutuksen yhteiskunnalliset tehtävät, jotka poikkeavat muiden koulutusten tehtävistä. Odotukset, joita kohdistetaan yliopistojä kohtaan tuottavat sellaista tasa-arvotehtävää, jota korkeakoulutuksessa nähdään.

On myös ristiriitoja tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden käsitteen välillä koulutuksessa. Espinoza (2009, 127–129) mainitsee, että tasa-arvosta ja oikeudenmukaisuudesta ei tiedetä mitä ne tarkoittavat. Tämä on nähtävissä erilaisissa konteksteissa, kuten perheympäristössä, tulotasossa tai koulutusmahdollisuuksissa. Tasa-arvo liittyy usein samanlaisuuteen, kun taas oikeudenmukaisuus reiluuteen ja oikeuteen. Farrell (1999, 159) korostaisi tasa-arvon suhteen pääsyä koulutussysteemiin, selviytymistä koulutuksesta, samojen asioiden oppimista suhteessa toisiin ja koulutuksen lopputulosten tasa-arvoa (tulot, asema, poliittinen valta).

Espinoza (2009, 134) mainitsee myös mallin tasa-arvosta ja oikeudenmukaisuudesta, jonka avulla on mahdollista ymmärtää näitä. Siinä nostetaan erilaiset prosessit, kuten taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen. Esille nousee myös erilaiset ulottuvuudet, jotka ovat mahdollisuuksien tasa-arvo, tasa-arvo kaikille, tasa-arvo sosiaalisten ryhmien läpi. Oikeudenmukaisuuteen liittyen oikeudenmukaisuus tasa-arvoisilla tarpeilla, tasa-arvoisella potentiaalilla ja tasa-arvoisilla saavutuksilla.

Jokainen konteksti on eri tavalla yhteydessä tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Haltia (2016, 270) mainitsee, että tasa-arvo on aina sidoksissa kontekstiin. Keskeistä on ottaa huomioon käytännön oikeat tilanteet. Käytännöt voivat tarkoittaa eri toimijoilla erilaisia asioita tasa-arvoon liittyen. Lisäksi se on usein sidoksissa muihin arvoihin.

Tasa-arvolla ja yhdenvertaisuudella on myös seurauksia esimerkiksi korkeakoulutuksen kentällä. Rothstein & Uslaner (2005, 41–42) tuovat esille, että luottamus aiheutuu tasa-arvosta. Sosiaalisen luottamuksen merkitys on kasvanut, koska ihmiset, jotka uskovat luottamukseen yhteiskunnassa, ovat positiivisempia demokraattisia instituutioita kohtaan, osallistuvat ja ovat aktiivisempia. Kivinen ym. (2012) tuovat julkaisussa esille koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon liittyviä asioita, kuten sukupuoli, sosioekonominen tausta, ikä, työmarkkina-arvo ja opiskelu- ja työmarkkinoiden globaalistuminen. Ne ovat myös osana tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden määrittämistä korkeakoulutuksessa.

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsitteet eivät ole siis yksinkertaisia koulutuksen kentällä. Lehtisalo & Raivola (1999, 69–70) tuovat esille, että tasa-arvo on ongelmallisempi käsite verrattuna sukupuolten tasavertaiseen kohtelemiseen. Tasa-arvo voi olla ihmisyyteen perustuva oikeus, ja ongelmana on se, että mihin se sijoittuu oikeastaan. Onko se korkeampi arvona kuin esimerkiksi vapaus, oikeudenmukaisuus tai velvollisuus? Toisaalta se voi olla väline jonkun korkeamman arvon saavuttamiseen. Tasa-arvo ei ole samanlaisuutta, koska ihmiset eroavat toisistaan monipuolisesti, mutta tasa-arvo ei voi myös olla irrallaan kontekstista. Tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta voi olla erilaisia käsityksiä olemassa, mutta niitä voidaan tarkastella myös tarkemmin, esimerkiksi koulutukseen pääsyn, järjestelyjen ja tulosten kautta.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat yhteydessä siihen, millaista yhteiskuntaa halutaan rakentaa jokaiselle. Lampinen (2000, 223) tuo esille Torsten Husenin vuoden 1974 määritelmän oppimisyhteiskunnasta, mikä koostuu siitä, että kaikilla on mahdollisuus oppia elinikäisesti, muodollinen koulutus koskettaa jokaista, epämuodollinen koulutus on keskeisessä osassa ja muut instituutiot ja organisaatiot tukevat koulutusta yhteiskunnassa. Nykyään nämä asiat ovat toteutuneet varsin hyvin, esimerkiksi korkeakoulujen kasvun myötä. Korkeakoulujen kasvaminen on muuttumassa. Korkeakouluja vähennetään, ja niistä muodostetaan yhä isompia yksiköitä suurempiin kaupunkeihin, jolloin korkeakoulutus vähentyy, koska vain suurissa kaupungeissa asuville tarjoutuu mahdollisuus osallistua siihen.

Koulutus on aina ollut keskeinen asia yhteiskunnassa, ja sitä kautta ovat myös sosiaalinen liikkuvuus ja yhteiskunnallinen tasa-arvo edenneet. 1800-luvulla mahdollisuudet koulutuksessa ovat laajentuneet, oppivelvollisuus on säädetty ja perusopetus on myös rakentunut. Erilaisten ryhmien väliset eroavaisuudet ovat kutistuneet. Ajatellaan, että koulutuksellinen tasa-arvo on edennyt. 1950-luvulla perusopetus on ollut keskeinen koulutuksen taso, mutta lukiokoulutus on alkanut vähitellen yleistyä tuohon aikaan ja korkeakoulutus on muuttunut myös yläluokan opiskelusta massakoulutukseksi tarjonnan ja mahdollisuuksien laajennettua. 1990-luvulla korkeakoulutuksesta on tullut yhä laajempaa, ja akateemisten tutkintojen määrä on lisääntynyt. (Nevala 2016, 376.)

Historian saatossa ovat kiinnostaneet erilaiset teemat, kuten muun muassa Nevala (2016, 377–379) mainitsee, että kiinnostusta ovat herättäneet säätykierto, opiskelijoiden taustat, opiskelijoiden erot, sosioekonomisuus, osallistuminen, maksuttomuus, opintotukijärjestelmä, lohkoutuminen, sosiaalinen liikkuvuus ja lukukausimaksut. Yhtäläisiä mahdollisuuksia on haluttu aina taata koulutuksen kentällä. Lampinen (2000, 58–59 & 64) mainitsee teoksessa, että koulutuksellisen tasa-arvon kautta kaikkein vahvimmin on noussut koulutusjärjestelmän yhtenäistyminen ja keskitetty koulutuspolitiikka. Se on tavoite, jolla halutaan taata kaikille yhtäläiset mahdollisuudet koulutukseen ja mahdollistaa koulutus jokaisen oman uran muodostamiseen. Mikään ei saisi rajoittaa koulutukseen osallistumista. Tasa-arvokeskustelussa puhutaan myöhempinä aikoina yksilöllisestä ajattelutavasta, vaihtelevuudesta ja erilaisista lahjakkuuksista.

Korkeakoulututkimus on liittynyt tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen eri aikakausissa. Nevala (2002, 171) mainitsee, että ensimmäinen sukupolvi on keskittynyt yliopisto-opiskelun merkitykseen säätykierrossa. Toinen sukupolvi on liittynyt taas korkeakoulutuksen laajentumiseen ja sisäänoton kasvamiseen. (Nevala 1999, 17.) 1960-luvulla koulutuksellinen tasa-arvo on alkanut taas kiinnostamaan, esimerkiksi sosiaalisen liikkuvuuden kautta. 1980–1990-luvuilla tasa-arvon tutkiminen korkeakoulutuksessa on alkanut taas kiinnostamaan. Koulutuksellisessa tasa-arvossa on keskitytty opiskelumahdollisuuksien lisäämiseen ja opiskelijavirtojen ohjailemiseen. Korkeakouluopiskelupaikkojen määrä on lisääntynyt 1950-luvulta lähtien. Ajatellaankin, että korkeakoulutuksen alueellinen tasa-arvo on parantunut toisen maailmansodan jälkeen, koska ylimmän opetuksen verkosto on laajentunut ja opiskelijamäärä on kasvanut. (Nevala 2002, 172, 174, 180 & 184.)

Silvennoinen ym. (2018, 108–109) tuovat esille, että yhteiskuntaluokka, sukupuoli ja alueellisuus ovat olleet aina keskeisiä tasa-arvon keskusteluissa. Aikaisemmin on ajateltu, että koulutuksen hankkiminen on ollut ylempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvien oikeus. On haluttu laajentaa korkeakoulutusta laajemmin kaikkialle yhteiskuntaan. Nori (2018, 217) tuo esille, että korkeakoulutuksen laajentumisen myötä opiskelijat ovat myös monipuolistuneet. Ei ole tietynlaista opiskelijaa, vaan kaikki tulevat erilaisista taustoista ja tilanteista. Hänen tutkimuksessaan on löytynyt jopa neljä erilaista opiskelijaryhmää, jotka eroavat toisistaan. Lisäksi Haltia, Jauhiainen & Isopahkala-Bouret (2018) käsittelevät opiskelijoita, jotka tulevat yliopistokontekstiin ilman aikaisemmin oletettua lukiokoulutusta.

On siis tapahtunut paljon muutoksia korkeakoulutuksen kentällä. Nämä muutokset vaikuttavat väistämättä myös siihen, millaista tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistetään korkeakoulutuksessa. Muutosten kautta avautuu uusia näkökulmia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tarkastelulle. Esimerkiksi voidaan tarkastella erilaisia opiskelijaryhmiä, alueellisuutta ja yhteiskuntaluokkien eroavaisuuksia tarkemmin.

Nykyään puhutaan korkeakoulutuksen markkinoista, tuloksellisuudesta, rahoituksen niukkenemisestä ja korkeakoulutuksen yhdenmukaistamisesta. (Silvennoinen, Kalalahti & Varjo 2018, 111.) Koulutus on muuttunut 2000-luvulla. Lisäksi käsitys tasa-arvosta, ja sen suhteesta muihin yhteiskunnallisesti poliittisesti keskeisiin asioihin on muuttunut. Keskeisenä nähdään sosiaalisen taustan heikkeneminen elämänuran ja saavutusten mahdollistajana. Halutaan poistaa sosiaalisen liikkuvuuden esteitä, ja lisätä eri ryhmien välistä samanarvoisuutta koulutuksessa. Sukupuolen ja sosiaalisen taustan vaikutukset eivät ole kokonaan kadonneet. Nykyään keskustellaan yksilöllisistä kyvyistä, lahjakkuuksista ja yksilöllisistä valinnanmahdollisuuksista. (Silvennoinen, Kalalahti & Varjo 2016, 11 & 30.)

Nykyään tulisi keskustella tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsitteistä tarkemmin, koska ajattelutapa ovat muuttumassa enemmän monimuotoisempaan suuntaan. Tämän lisäksi olemme siirtyneet sellaiseen aikaan, jossa puhumme enemmän yksilöllisistä mahdollisuuksista, erilaisista lahjakkuuksista ja osaamisen alueista, joten ihminen nähdään tulevaisuudessa yhä enemmän yksilönä eikä minkään luokan, ominaisuuden tai ryhmän kautta.

Keskustelua on hyvä käydä siitä, millaisen ihmisarvon jokainen yksilö saa korkeakoulutuksessa. Mihin jokaisen ihmisen arvostaminen perustuu? Ketä arvostetaan eniten ja millä perusteilla? Toisaalta tulee käydä keskustelua jokaisen yksilöllisistä toimintamahdollisuuksista yhteiskunnassa. Jokaisella tulisi olla yhdenvertaiset mahdollisuudet, oikeudet ja velvollisuudet toimia yhteiskunnassa. Mitä on yhdenvertainen toimiminen? Millaisia esteitä liittyy yksilöiden toimintamahdollisuuksiin? On tärkeää keskustella tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta korkeakoulutuksessa, mitä ne oikeastaan ovat ja millaisia yksilöllisiä näkemyksiä on olemassa.

Nykyään on esillä runsauden lisääntyminen. Runsauden politiikka antaa yhä enemmän mahdollisuuksia osallistua korkeakoulutukseen joskus elämän aikana. Tasa-arvoisuus ei enää pääty nykyään nuoruusasteeseen, vaan yhteiskunnallinen asema määräytyy enemmän työmarkkinoiden kautta. Nykyään kulmakivenä on koulutuksen runsaus myös aikuisille. Runsaus koulutusmahdollisuuksissa takaa yksilöiden oikeuden määritellä itse oman elämänsä vapaasti. Mennään myös enemmän kohti avoimempaa, demokraattisempaa ja kilpailullisempaa yhteiskuntaa. (Lampinen 2000, 223–224.)

Suomessa on aina pyritty parantamaan opiskelumahdollisuuksia ja opetuksen laatua. Alueellinen tasa-arvo on haluttu taata laajasti. Yliopistoja on sijoitettu eri puolelle Suomea. Yliopistojärjestelmän nähdään kuitenkin eriytyvän sisäisesti, koska opiskelijoiden taustat eroavat toisistaan. Osana koulutusta puhutaan nykyään muun muassa mahdollisuuksien tasa-arvosta, erinomaisuudesta, osaamisen arvostamisesta, kilpailusta, uusliberalismista, työväenluokkaisuudesta, työmarkkina-asemasta, sosiaalisesta taustasta, koulutusvalinnoista, yhteiskuntaluokista, kasvukokemuksista, osallistumismahdollisuuksista, työ- ja elinkeinoelämän tarpeista, maksuttomuudesta, inklusiivisuudesta, tehokkuudesta, tuloksellisuudesta sekä markkinatyypisyydestä. (Varjo, Kalalahti & Silvennoinen 2016, 351–353 & 361–364.)

”Koulutukseen osallistumisen lisäksi tasa-arvoa koskeva arvopohja edellyttää yksilöllisyyden huomioonottamista ja osallisuuden toteutumista. Mahdollisuudet, oikeudet ja osallisuus muodostavat koulutusjärjestelmän tiloja ja tilanteita, joissa yksilöiden ja ryhmien intressit käyvät ristiin – yhteiskunnan ”kokonaisedusta” puhumattakaan. Koulutuspoliittiseen oikeudenmukaisuuteen sitoutuminen nostaakin esille kysymyksen, miten yksilölliset oikeudet asettuvat tasapainoon yhteisöllisten tai yhteiskunnallisten tasa-arvonäkemyksen kanssa.” (Varjo, Kalalahti & Silvennoinen 2016, 364.)

Tämä sitaatti saattaa korostaa sitä, että nykyään tulee ottaa huomioon yksilöllisyys. Jokaisella on yksilölliset mahdollisuudet, oikeudet ja velvollisuudet, ja jokaisen tulee päästä silti osalliseksi yhteiskuntaan. Ongelmaksi muodostuu se, miten sovitetaan yhteen yksilöllisyys sekä yhteisöllinen etu ja kaikkien huomioonottaminen yhdenvertaisesti.

Nykypäivänä on esillä täysin erilaisia teemoja kuin mitä aikaisempina aikakausina on korostettu korkeakoulutuksessa. Nämä teemat vaikuttavat myös tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden määrittymiseen. Opetus- ja kulttuuriministeriön (2019) sivustolla nousee esiin korkeakoulupolitiikka erillisenä vastuualueena, jossa nousee esiin, että korkeakoulujen tehtävänä on edistää toiminnan kautta kilpailukykyä, hyvinvointia, sivistystä ja kestäväää kehitystä. Keskeisinä teemoina nousevat esille myös muun muassa yhteistyö, koulutuksen laatu, opetusmenetelmät, oppimisympäristöt, digitalisaatio, mahdollisuuksien tasa-arvo, opiskelumahdollisuuksien joustavuus, ohjaus, koulutustarpeet ja työelämän tarpeet.

Kaunismaa (2011) tuo esille opetus- ja kulttuuriministeriön esityksessä ajankohtaisia asioita liittyen tasa-arvoon vuodelle 2011–2016, joita ovat muun muassa tasa-arvovaikutusten arviointi koulutuksen lainsäädännön, hallinnon ja rahoituksen muutoksista ja tavoitteet eriarvoisuuden vähentämiselle (sukupuolten tasa-arvon suhteen ainoastaan) monipuolisesti eri koulutuksen tasoilla. Esille nousee kuitenkin myös sosioekonomisen taustan vaikutuksen vähentäminen, heikompien ryhmien aseman parantaminen, jokaisen yksilön oppimismahdollisuuksien vahvistaminen ja erilaisten lahjakkuuksien kehittäminen. Tähän suuntaan tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ollaan viemässä, mutta molempien käsitteiden tarkemmasta merkityksestä olisi hyvä käydä keskustelua korkeakoulutuksessa.

3.1 Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö yliopistossa

Tässä osiossa tuodaan lyhyesti esille, mihin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö perustuu yliopistossa. Helsingin yliopiston (2019) sivustolla mainitaan, että yliopisto on tehnyt kyselyitä ja selvityksiä, joissa on huomioitu opiskelijat ja koko henkilöstö. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö on koettu tärkeäksi asiaksi yhteisössä. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä toteuttaa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustoimikunta, jossa yliopiston yhteisö on monipuolisesti edustettuna. Toimikunta edistää tasa-arvolakia ja yhdenvertaisuuslakia, että niissä mainitut tavoitteet toteutuvat, ja se seuraa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kehittymistä. Keskeistä on myös vaikuttaa myönteisten asenteiden ja mielipiteiden kehittymiseen ja valmistella tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma.

Itä-Suomen yliopiston (2019) sivustolla tuodaan esille, että yhdenvertaisuustoimikunta koostuu henkilöstöjärjestöjen, ylioppilaskunnan ja työnantajan edustuksesta. Yhdenvertaisuustoimikunta keskittyy edistämään miesten ja naisten välistä tasa-arvoa, yhdenvertaisuuslain toimenpiteitä, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusohjelman voimassaoloa, ohjelman seuraamista, mielipideilmaston avarakatseisuutta, selvitysten laatimista, tiedottamista, yhteistyön kehittämistä ja ongelmiin havaitsemista.

Jyväskylän yliopiston tasa-arvotoimikunnan tehtävinä ovat tasa-arvosuunnitelman toimenpiteiden seuranta ja arviointi, tasa-arvoisten ja yhdenvertaisten olosuhteiden kehittäminen jokaiselle yhteisössä ja selvitysten, tutkimusten sekä kartoitusten tekeminen. Keskeistä on myös arvioida ja raportoida tehdystä suunnitelmasta, ja määrätä tasa-arvoyhteyshenkilö yhteisössä. (Jyväskylän yliopisto 2019.)

Jokaisen tässä tutkimuksessa mukana olevan yliopiston sivustosta nousee esille se, että tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä toteutetaan tietyn toimikunnan kautta, jossa ovat edustettuna sekä henkilöstö että opiskelijat jollakin tavalla. Toimikunta edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta, toteuttaa kyselyitä, tekee suunnitelman ja myös seuraa sekä arvioi jälkikäteen tehtyjä asioita, kyselyn tuloksia ja mahdollisia jatkotoimenpiteitä. Jokaista kuitenkin kannustetaan toimintaan yliopistoyhteisössä.

3.2 Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön seuranta ja tarkoitus yliopistossa

Tässä osiossa tuodaan esille tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön seurantaa ja tarkoitusta yliopistossa. Itä-Suomen yliopiston sivustolla (2019) tuodaan esille, että jokaisen yksikön tulee säännöllisesti käsitellä tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyviä asioita, käydä läpi sen hetkinen suunnitelma ja seurata tavoitteiden toteutumista. Jyväskylän yliopiston (2019) sivustolla taas tuodaan esiin, että tietoa kootaan kyselyiden ja sisäisen auditoinnin kautta. Esille nostetaan, että keskeistä on saada tietoa monenlaisista ja erilaisista tiedon lähteistä.

Seurantaa ei tuoda esille kovin suoraan, mutta se voisi perustua siihen, että tietoa kerätään kyselyiden ja erilaisten tiedonlähteiden kautta muodostamalla periaatteet tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön parantamiseksi. Jokaisessa yliopistossa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön organisointi, toteuttaminen, seuranta ja tarkoitukset ovat oletettavasti samanlaisia.

Tämän työn tarkoituksena on pyrkiä aina parantamaan tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta yhteisössä monin tavoin. Toimenpiteet taas korostavat yksityiskohtaisesti sitä, mihin halutaan kulloinkin voimassa olevalla suunnitelmalla pyrkiä. Keskeistä on kuitenkin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyössä juuri se, että parannetaan yhteisön tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta huomioiden kaikki yhteisön jäsenet yliopistossa.

4 MERKITYS JA ASIAKIRJA

Tässä osiossa tarkastellaan merkityksien rakentumista, ja miten kirjoitetut asiakirjat rakentavat merkityksiä ja todellisuutta. Merkitys viittaa siihen, mitä jollakin asialla tarkoitetaan. Merkitys kuvastaa asian kuvastamaa sisältöä, ja se voi kuvastaa myös arvoa tai tärkeyttä. (Kotimaisten kielten keskus & Kielikone oy 2018.) Asiakirjoissa olevien merkitysten tutkiminen on keskeinen tutkimusalue, koska asiakirjat ovat aina ihmisten tuottamia rakenteita siitä, miten todellisuus nähdään yhteiskunnassa.

Lehtonen (1996, 106–108, 131, 147 & 154) mainitsee teoksessa, että tekstit ovat välineitä, joiden kautta ihmiset toimivat toistensa kesken. Teksteissä merkitykset ovat fyysisessä muodossa, niiden välillä on suhteita ja ne ovat yhteydessä johonkin ulkomaailmaan. Tekstit tuotetaan eivätkä ne ole olemassa itsessään. Tekstin analysoiminen perustuu myös siihen, että teksti vapautetaan, ja tekstin monet merkitykset tuodaan esille siitä. Erilaiset tekstit ovat yhteydessä omaan kontekstiinsa. Asiakirjat ja merkitykset ovat siis sidoksissa toisiinsa, koska asiakirjat rakentavat merkityksiä, mutta samalla merkitysten ja asiakirjojen avulla rakennetaan todellisuutta yhteiskunnassa.

4.1 Merkitysten rakentuminen

Aaltola (1992, 19, 12 & 30) mainitsee, että jokaisella asialla on tietty merkitys. Sanojen kautta ilmaistaan ajatuksia, ideoita ja kokemuksia. Käsitteet saavat merkityksensä sosiaalisuuden kautta, jossa ne muotoutuvat ja toteutuvat ihmisten pyrkimykset, päämäärät ja tarkoitukset. Merkitykset eivät ole siis olemassa tämän ajatuksen mukaan ilman vuorovaikutusta, ja siinä syntyviä tuotteita.

Horwich (1998, 12) nostaa esille, että on olemassa joukko merkitysominaisuuksia, jotka määrittävät kohteita. Hän tuo esille myös (1998, 44), että merkitykset ovat konsepteja. Vuorovaikutus sisältää ominaisuuksia, jotka määrittävät kielellistä käyttäytymistä. Merkityksistä voidaan puhua sellaisena kokonaisuutena, jossa sanat ovat suhteessa toisiinsa. Teemme käsityksiä merkityksestä puhuttaessa jostakin asiasta. (Horwich 1998, 44–47.) Merkitys liittyy siis käyttötilanteeseen, jossa merkitys saa määrittäytymisensä. Merkitykset rakentuvat kielellisessä vuorovaikutuksessa määrittäen kyseistä konseptia tai kontekstia.

Merkitys ilmentää siis jonkin asian tarkoitusta. Se on rakentunut sosiaalisesti tulkintojen kautta, joiden kautta ihmiset toimivat elämässä. Todellisuus tapahtuu merkitysten avulla, koska maailma ei ole olemassa sellaisenaan. Merkitysten kautta siis todellisuus syntyy ja elää koko ajan jatkuvassa liikkeessä. (Alasuutari 1999, 59–60.)

Merkityksen termiä voidaan käyttää useilla erilaisilla tavoilla. Voidaan puhua tapahtuman seurauksista tai vaikutuksista. Yksi sana voi kätkeä sisäänsä useita erilaisia merkityksiä, ja eri merkitykset voivat olla lähellä toisiaan. Sanojen merkitykset voivat mahdollisesti myös muuttua. Kieltä käytetään monenlaisiin tarkoituksiin yhteiskunnassa, esimerkiksi tietojen esille tuomiseen. Yhdessä lauseessa voidaan tuoda esille näitä monipuolisia käyttötarkoituksia, koska lause voi sisältää positiivisia tai negatiivisia tunteita samanaikaisesti. Merkitys voi liittyä myös käsitteen suhteisiin muiden käsitteiden kanssa, ja se voi liittyä erilaisten käsitteiden muodostamaan yhteiseen kokonaisuuteen. (Niiniluoto 1999, 115–117 & 123.)

Niiniluodon (1999, 122) mukaan kielet sisältävät myös erilaisia käsitejärjestelmiä, ja niitä voidaan myös muuttaa tai niihin voidaan lisätä uusia käsitteitä. Käsitteillä voi olla siis näiden ajatusten mukaan erilaisia merkityksiä eri kulttuurisissa ympäristöissä, joten esimerkiksi tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsitteestä puhuessa olisi hyvä ottaa huomioon se, miten eri tavalla niistä voidaan puhua, ja toisaalta miten eri tavalla ihmisten arjessa ne voivat saada merkityksensä.

Merkitykset ovat osana kulttuuria, jonka kautta ne saavat määrittäytymisensä. Fornäs (1995, 1) kuvaa, että kulttuuri on osa elämäämme, ja sen kautta muotoutuu ymmärryksemme ja tulkintamme havainnoiduistamme symboleista, joiden avulla voimme tuottaa ajatteluamme. Symboleja ja merkityksiä tuottamalla voimme rakentaa yhteiskunnassa olevia asioita.

Merkitykset muotoutuvat organisaatioissa, suhteissa, järjestelmissä, totumuksissa, esineiden ja materiaalien kohteiden käyttämisessä. Kulttuurien sisällä on olemassa taas erilaisia kartoja merkityksistä, jotka tuottavat ymmärrystä maailmasta. Merkityskartat eivät ole vain ihmisessä, vaan myös toiminta- ja käyttäytymismalleissa, joiden kautta kokee kuuluvansa johonkin. Kasvamme maailmaan, jossa tulee oppia merkityskarttoja, ja tuotamme uusia merkityksiä sekä olemme merkitysten kohteita. (Lehtonen 1996, 17–18.)

Kulttuuriset symbolit välittävät yksilöitä liittämällä merkityssisältöjä yhteen. Merkityksillä on kuitenkin myös oma materiaallinen muotonsa, jolloin ne ovat myös subjektiivisen tiedostamisen ulkopuolella materiaalisina, tekstimuotoisina tai muina ilmentymisen muotoina. Merkitykset yhdistävät subjekteja, mutta ne eivät silti ole samanlaisia kaikille. Merkitysten kautta tuomme esiin sen todellisuuden, jossa elämme. Kerromme myös, että keitä olemme ja mikä on identiteettimme. Kulttuurissamme on olemassa monenlaisia symboleja, joiden oletetaan kaikkien ymmärtävän, esimerkiksi vaaka käsitteenä voi kuvastaa oikeudenmukaisuutta. (Lehtonen 1996, 18–19.) Kulttuurissa olevat merkitykset määrittävät todellisuuttamme.

Merkitykset ovat todellisuuden tuotteita, mutta samalla ne myös tuottavat todellisuutta. Jokaisella alueella on oma merkitysulottuvuutensa. Ne ovat alueita, joissa rakennetaan kulttuuria ja käytänteitä. Merkityksillä vaikutetaan yhteiskunnallisesti, poliittisesti ja kulttuurisesti. Eri merkityksen kartoilla ei ole samaa asemaa eri kulttuureissa, vaan kukin merkityksen kartta edustaa omaa näkökulmaansa. Merkitysten maailma koostuu kuitenkin jatkuvasta kamppailusta siitä, miten todellisuutta määritellään. (Lehtonen 1996, 22–25.)

Tutkimuksessa syntyy myös merkityksiä tulkinnan ja ymmärryksen kautta. Varto (1992, 55–56) tuo esille, että merkitykset syntyvät tutkijan tarkentamisesta ja määrittelemisestä, kun tutkija yrittää saada tutkimuksen tarkoitusta selitettyä auki. Maailma muodostuu merkityksistä, ja ymmärryksemme muodostuu niiden kautta. Merkitykset tekevät maailmasta myös monimutkaisen, koska ne ovat suhteessa toisiinsa ja niitä on moninaisesti. Tutkimuksessa on ollut tarkoituksena tulkita ja ymmärtää. Varto (1992, 64–65) tuo esille, että tulkinnan kautta pyritään ymmärtämään merkityksiä auki. Ymmärtämisen kautta pyritään taas luomaan tutkimusta uudeksi kokonaisuudeksi, koska tulkitaan tavallaan toisen muodostamaa merkityskokonaisuutta. Maailma merkityksiä täynnä olevana on erilainen eri aikoina ja erilaisille ihmisille.

4.2 Asiakirjat todellisuuden luojina

Arkistolain (1994/831) 6 §:n mukaan asiakirja on kuvallinen, kirjallinen tai sähköisesti ilmaistu esitys, mikä on luettavissa tai ymmärrettävissä jollakin muulla teknisellä apuvälineellä. Henttosen (2015, 18–20 & 22–23) mukaan asiakirjoja voidaan tarkastella ominaisuuksien kautta, johon kuuluvat todiste toiminnasta, alkuperäisyys, luotettavuus, käytettävyys, hakeminen, esittäminen ja tulkitseminen osana asiakirjaa. Asiakirjoja voidaan tarkastella tarvittavuuden kautta eli miksi, milloin ja millaisia asiakirjoja tarvitaan. Tärkeää on myös kiinnittää huomiota siihen, miten asiakirjakäsitys ohjaa toimintaa, esimerkiksi mihin huomio kiinnittyy, keitä varten tehdään, millaisia piirteitä on ja mitä toimintaa palvellaan asiakirjoilla.

Asiakirjan käsitteestä ei ole yksiselitteistä käsitystä olemassa, koska on erilaisia toimintakenttiä, piirteitä, lainsäädäntöä ja arkistoteorioita. Erilaiset näkökulmat sisältävät erilaisia painotuksia asiakirjan käsitteestä. Haasteena on myös nykypäivän sähköistyminen. (Henttonen 2015, 15–17.) Nykypäivän sähköistyminen tuo haasteita asiakirjan määrittämiselle, koska asiakirja tulee saamaan uusia ominaisuuksia verrattuna perinteiseen asiakirjaan.

Ihmisten arkeen ovat aina kuuluneet suulliset, kirjoitetut ja nykyään digitaaliset tekstit. Tekstit eivät ole vain liitettynä osaksi maailmaa, vaan ne osallistuvat myös todellisuuden rakentamiseen. Tieto todellisuudesta ilmenee kielellisyyden ja tekstimuotoisuuden kautta. Sanan merkitys kuvastaa käyttäjän merkitystä, mutta samalla myös kulttuurin yhtenäistä merkitystä jostakin asiasta. Merkitykseen liitetään usein myös arvoja, ja ne eivät ole itsestäänselvyksiä, vaan niitä koskettavat myös muutokset. (Lehtonen 1996, 20 & 22.)

Merkitykset eivät siis vain ole olemassa, vaan ne rakennetaan. Tekstit eivät ole pysähdyksissä, vaan jatkuvassa aktiivisuudessa ja suhteessa. (Lehtonen 1996, 26–27). Asiakirjoja on merkityksellistä tutkia, koska ne ovat tekstejä, jotka sisältävät yhtä lailla merkityksiä kuin puhuttu kieli. Maailma koostuu monenlaisista suhteista merkitysten, tekstien ja ihmisten välillä.

”Tekstit ovat osa päivittäistä elämäämme. Niiden tutkiminen on samalla arkemme tutkimista.” (Lehtonen 1996, 187).

Tämä sitaatti kuvastaa sitä, että erilaisia tekstejä tutkittaessa tutkimme samalla omaa arkeamme, ja arjessa tapahtuvia asioita, merkityksiä, käsityksiä, kokemuksia, ajatuksia, ideoita, tunteita ja ilmiöitä. Tekstit ovat yksi keskeinen tutkimuksen kohde, jossa välittyvät ihmisten arjessa näkyvät asiat. On merkityksellistä ymmärtää erilaisten tekstien maailmaa.

Henttonen (2015, 9–12) nostaa esille, että asiakirjat ovat arjen työvälineitä, joihin kiinnitetään vähän huomiota. Tietoa aletaan katsoa tarkemmin siinä vaiheessa, kun tapahtuu esimerkiksi väärinkäytös tai asiakirjalla on historiallinen arvo jossakin tilanteessa. Asiakirjat ovat aineistoja, jotka ilmaisevat dokumentin muodossa jotakin toimintaa. Asiakirjoja on olemassa monenlaisia, kuten muistioita, pöytäkirjoja, kuvia, sopimuksia, verkkosivustoja, rekistereitä ja esityslistoja.

Asiakirjoja hallitaan asiakirjahallinnan avulla, mikä tarkoittaa asiakirjoihin kohdistuvia toimintoja, jotka ovat laatiminen, vastaanottaminen, käyttäminen, hävittäminen ja säilyttäminen. Asiakirjoja suunnitellaan jo ennen niiden olemassaoloa, ja prosessit saattavat jatkua monia vuosia. Asiakirjat syntyvät toiminnassa, ja ne ovat välineitä, joilla asioita hoidetaan. Ne tukevat päätöksentekoa, kertovat toiminnasta, todistavat toimintaa, osoittavat asianmukaisen toiminnan ja sisältävät kulttuurihistoriallista arvoa yhteiskunnallisista ilmiöistä. Niiden avulla voidaan rakentaa identiteettiä, menneisyyttä, historiaa ja tarpeita. Asiakirjojen tulevaisuuden merkityksiä ei ole voida kuitenkaan ennustaa. (Henttonen 2015, 9–12.)

Tutkimuksia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden monipuolisista merkityksistä asiakirjoissa ei ole löytynyt, mutta monenlaisia tutkimuksia on tehty asiakirjojen sisältämistä merkityksistä liittyen johonkin käsitteeseen. Luttinen (2010) on tutkimuksessaan tutkinut kasvatuskumppanuuden käsitteelle liitettyjä merkityksiä kuntatason varhaiskasvatussuunnitelmissa, ja miten kasvatuskumppanuutta sekä sen tavoitteita, edellytyksiä ja toiminnan käytäntöjä kuvataan näissä suunnitelmissa.

Asiakirjojen tutkiminen on merkityksellistä, koska ennen käytäntöä on tärkeää ymmärtää taustatekijät, jotka rakentavat käytännöstä tietynlaista toimintaa. Ennen käytäntöä usein suunnitellaan, rakennetaan, muotoillaan ja toteutetaan asioita kirjallisesti asiakirjoihin, jonka jälkeen vasta on mahdollista toteuttaa käytännössä jotain. Asiakirjojen tutkiminen on merkityksellistä myös, koska niissä olevat asiat kertovat siitä, millaista todellisuutta ihminen rakentaa yhteiskunnasta.

Asiakirjoista pystyy näkemään siis menneisyyden asioita, mutta samalla tulevaisuuteen vaikuttavia asioita. Asiakirjojen tutkiminen on tärkeää myös, koska on hyvä kiinnittää huomiota siihen, millaisia asiakirjoja tuotetaan, millainen laatu niissä on, millaisia merkityksiä ne sisältävät, kenen todellisuutta ne välittävät, millä perusteella niitä tehdään, millaisia kriteerejä on asiakirjojen toteuttamiselle ja miten paljon asiakirjojen tekemisen vaiheeseen on panostettu ennen käytännön toteuttamista.

On siis tärkeää perehtyä asiakirjojen maailmaan tutkimuksen kentällä, koska kohteina ne voivat tarjota paljon tietoa yhä lailla kuin esimerkiksi haastattelu tai havainnointi. Ihmisten tuottamat valmiit dokumentit asioista välittävät todellisuuttamme myös yhtä lailla kuin sosiaalinen vuorovaikutus ihmisten välillä. Merkityksiä ilmenee ihmisten vuorovaikutuksessa, mutta myös ihmisten tuottamissa kohteissa.

Hirsjärvi ym. (2007, 181–184) nostavat esille, että suurin osa kerää oman aineistonsa, mutta on mahdollista myös käyttää valmista aineistoa. Jokaisen ongelman ratkaisemiseksi ei tarvitse kerätä aina uutta aineistoa. Niiden ongelmana on kuitenkin se, että ne harvoin sopivat suoraan aineistoksi, ne pitää sovittaa omaan tutkimuksen intressiin ja muokattava esimerkiksi numeraaliseen muotoon tarvittaessa. On olemassa virallisia tilastoja, tietokantoja, arkistojen materiaaleja, aiempien tutkimusten tuottamia materiaaleja ja muita dokumenttiaineistoja. Valmiisiin aineistoihin on kuitenkin suhtauduttava kriittisesti. Asiakirjoilla ja niiden sisältämillä merkityksillä tulisi kuitenkin olla enemmän painoarvoa yhteiskunnassa.

5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS

Tutkimuksessa selvitetään, millaisia merkityksiä liitetään tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen neljän yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa, ja onko merkityksissä tapahtunut muutosta vai pysyvyyttä. Tutkimuksessa käytetään jokaisesta neljästä yliopistosta 2–4 suunnitelmaa per yksi yliopisto. Aikaväleiksi on valittu vuodet 2010–2016 ja 2016–2020. Osa suunnitelmista alkaa vuodesta 2016, ja osa loppuu vuoteen 2016, joten sen vuoksi aikavälit on valittu tällä tavalla. Tutkimukseen on valittu tarkasteltavaksi kaksi eri aikaväliä, koska suunnitelmien aikaväleissä on ilmennyt hieman eroavaisuutta yliopistojen välillä. Tutkimukseen on valittu tarkastelun kohteiksi Helsingin, Itä-Suomen, Jyväskylän ja Vaasan yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat vuosilta 2010–2020.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- Millaisia merkityksiä liitetään tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen opetuksen ja opiskelun näkökulmasta neljän yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa aikavälillä 2010–2016?
- Millaisia merkityksiä liitetään tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen opetuksen ja opiskelun näkökulmasta neljän yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa aikavälillä 2016–2020?
- Onko merkityksissä tapahtunut muutosta vai pysyvyyttä? Millaista?

6 AINEISTON KUVAILU

Tässä osiossa tuodaan lyhyesti esille tutkimukseen valitut asiakirjat. Tarkoituksena on kuvata yliopisto kerrallaan jokaisen yliopiston asiakirjat kertomalla mitä ne ovat, kuka ne on tehnyt, mitä tarkoitusta varten, milloin ne on tehty, mitä ne sisältävät ja mistä tämänkaltaiset asiakirjat ovat löydettävissä. Aineiston kuvailu on tärkeää asiakirjojen olemassaolon todistamiseksi. Keskeistä on tuoda yleinen kuvaus jokaisen yliopiston suunnitelmista. Kaikissa suunnitelmissa erilaiset osa-alueet ovat korostuneet, kuten kansainvälisyys, esteettömyys, tutkimus ja niin edelleen.

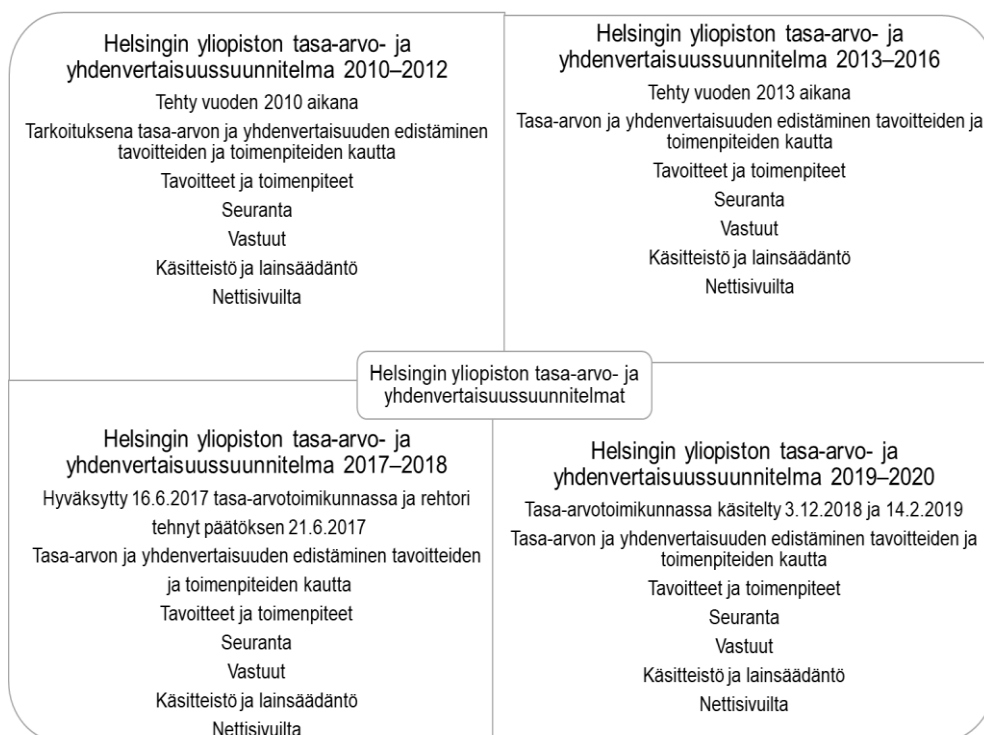
Näiden yliopistojen suunnitelmiin on päädytty sillä perusteella, että ne ovat löytyneet helposti, ja tietoa on löytynyt myös yliopistojen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyöstä nettisivuilta. Kaikkien yliopistojen sivustoilta ei ole löytynyt etsimällä tietoa eikä kaikkia suunnitelmia, joten sellaiset yliopistot on haluttu karsia pois tästä tutkimuksesta. Osasta on löytynyt vain muutama suunnitelma ja osasta ei ole löytynyt mitään. Vastuuhenkilöiden yhteystietoja ei ole löytynyt edes kaikista yliopistojen nettisivuilta. Kaikkialta ei ole myöskään saatu vastausta kyselyihin. Tutkimukseen on siis valikoitunut sellainen aineisto, mikä on ollut löydettävissä ja saatavissa helposti.

Sen vuoksi on päädytty neljään yliopistoon, koska tarkoituksena on ollut ottaa näkökulmaa ympäri Suomea, ja yliopistokeskukset eivät ole olleet kohteina. Vieraskielisiin yliopistoihin ei ole haluttu keskittyä tässä tutkimuksessa. On myös monia muita yliopistoja Suomessa, mutta kaikista ei ole löytynyt kaikkia suunnitelmia tai tarpeeksi tietoa. Esimerkiksi Tampereen ja Turun yliopistojen suunnitelmat on jouduttu jättämään ulkopuolelle aineiston etsintä- ja valikointivaiheessa, koska ei ole löytynyt tarpeeksi tietoa tai suunnitelmia selkeästi yliopistoilta. Tampereen yliopisto on ollut myös uudistumisvaiheessa pro gradu -tutkielmaa aloittaessa.

6.1 Helsingin yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat

Helsingin yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat, mitkä tutkimukseen ovat valikoituneet, on tehty vuosina 2010–2012, 2013–2016, 2017–2018 ja 2019–2020. Niissä nousee esille, miten eri osa-alueissa, kuten opetuksessa, opiskelussa edistetään tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Esille tuodaan tavoitteet, toimenpiteet, kyselyjen tuloksia, seurannan tarkoitusta ja vastuuhenkilöitä työn suhteen. Ennen suunnitelmien laadintaa on usein toteutettu kysely liittyen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen yliopistossa.

Kuten aikaisemmin on jo käsitelty teoreettisessa viitekehyksessä, ja Helsingin yliopiston suunnitelmassa (2013–2016) mainitaan, että kaikilla yliopistoyhteisön jäsenillä on velvollisuus edistää tasa-arvoa. Keskeisinä toimijoina korostuvat kuitenkin yliopiston johto, tasa-arvovastaava, tasa-arvotoimikunta ja tasa-arvoyhdyshenkilö. Tasa-arvotoimikunta vastaa suunnitelman tekemisestä. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat ovat vapaasti saatavissa.

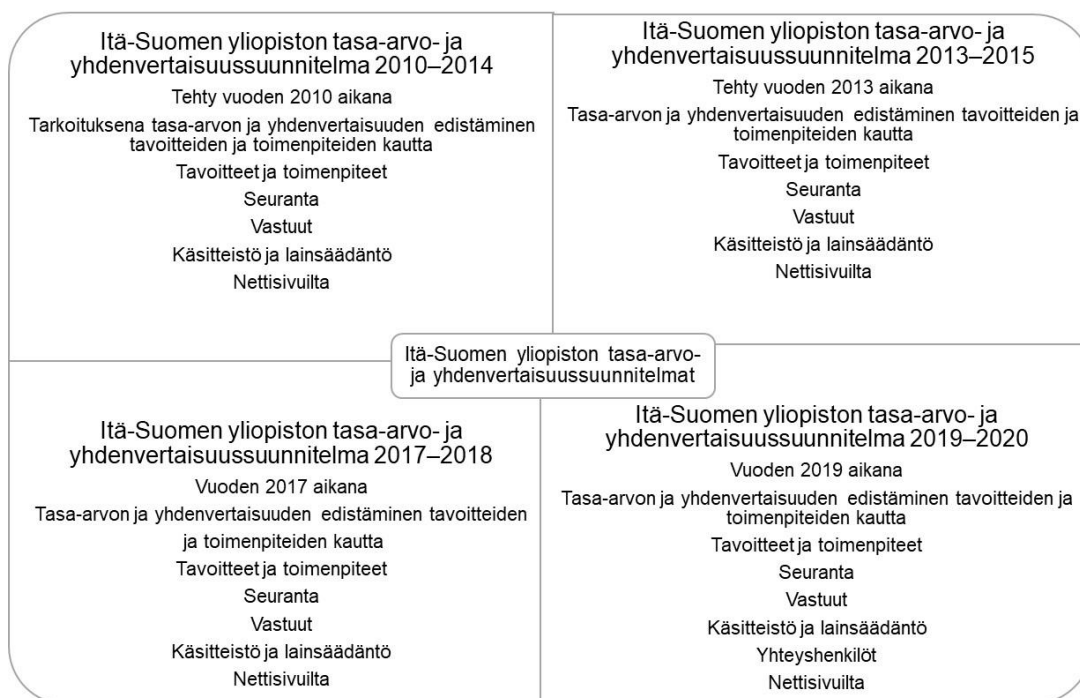

KUVIO 1. Helsingin yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat tutkimuksessa.

6.2 Itä-Suomen yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat

Itä-Suomen yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat on tehty vuosina 2010–2014, 2013–2015, 2017–2018 ja 2019–2020. Itä-Suomen yliopisto nimeää kahta ensimmäistä tosin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusohjelmiksi, mutta tarkoitus on kuitenkin sama. Vuodesta 2016 ei ole tietoa, minkä vuoksi se on jäänyt pois. Syynä saattaa esimerkiksi olla kyselyn toteuttaminen.

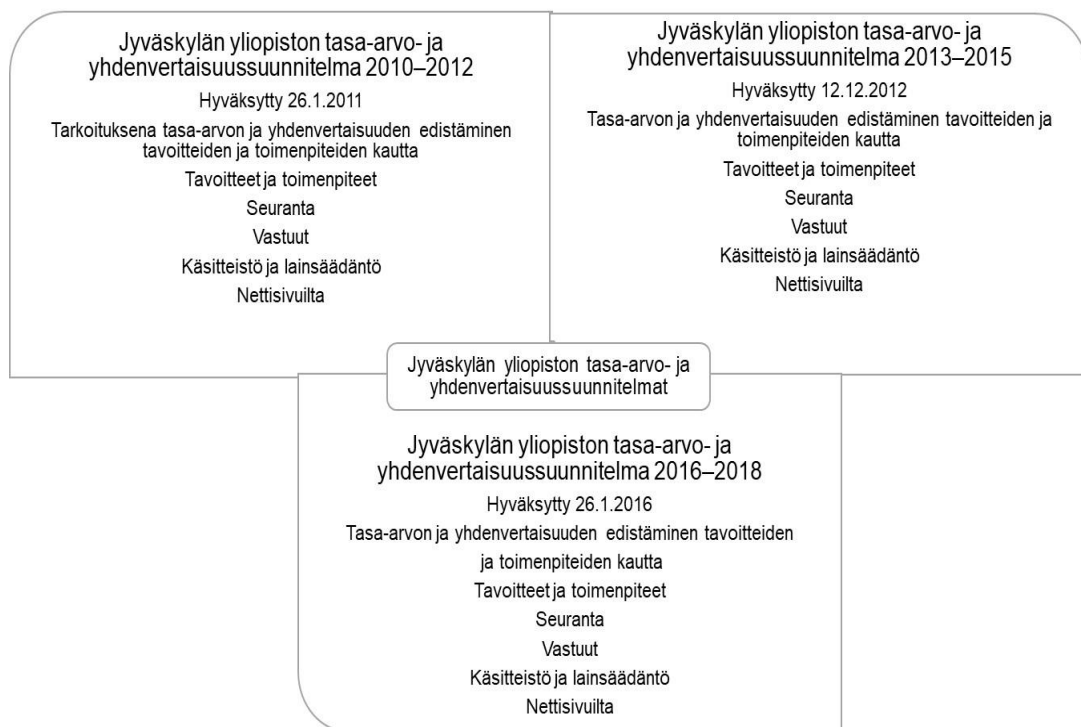
Pyrkimys on edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta eri osa-alueissa. Itä-Suomen yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusohjelmaa on ollut tekemässä erillinen työryhmä, johon kuuluu eri jäseniä ja yhdenvertaisuustoimikunta. (Itä-Suomen yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusohjelma 2010–2014 & 2013–2015.) Jokaisessa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa korostuu tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen, parantaminen tai kehittäminen. Itä-Suomen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa ei nouse esille selkeitä päivämääriä, milloin ne on tehty. Ne on tehty todennäköisesti vuosien alussa ja ne ovat loppuneet viimeisen vuoden loppuun mennessä.

KUVIO 2. Itä-Suomen yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat tutkimuksessa.

6.3 Jyväskylän yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat

Jyväskylän yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat on tehty vuosina 2010–2012, 2013–2015 ja 2016–2018. Suunnitelma vuodelle 2018 asti on ollut uusi, mikä on löytynyt etsintä- ja valikointivaiheessa. Tarkoitus on jokaisessa suunnitelmassa korostunut samana eli tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kehittäminen, parantaminen ja edistäminen. Suunnitelman tekijöinä korostuvat samat toimijat kuin muissakin suunnitelmissa eli toimikunta, hallitus ja ylioppilaskunta. Suunnitelmat ovat olleet vapaasti löydettävissä.

KUVIO 3. Jyväskylän yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat tutkimuksessa.

6.4 Vaasan yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat

Vaasan yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat on tehty vuosina 2011–2014 ja 2016–2018. Ensimmäinen suunnitelma on hyväksytty vuoden 2012 puolella, mutta se perustuu vuoden 2011 kyselyihin. Toisen suunnitelman kohdalla tilanne on samanlainen, että on hyväksytty vuoden 2017 puolella, ja siihen liittyvät kyselyt toteutettu 2016. Suunnitelmia on vain kaksi, ja ne sisältävät kaikkein eniten tietoa näistä kaikista suunnitelmista. Vaasan yliopisto kutsuu ensimmäistä suunnitelmaa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusohjelmaksi, mutta tarkoitus on kuitenkin sama kuin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa. Suunnitelmat ovat olleet kysyttävissä.

KUVIO 4. Vaasan yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat tutkimuksessa.

Jokaisessa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa nousee esille erilaisia osa-alueita liittyen tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Kaikkien yliopistojen suunnitelmissa pyritään samoihin asioihin, mutta niissä saatetaan puhua eri tavoin asioista, rakenne voi hieman vaihdella ja ne toteutetaan osittain eri aikaväleille. Niissä on mahdollista nähdä se, että jokainen yliopisto tekee oman suunnitelmakokonaisuutensa.

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä osiossa kuvataan tutkimuksen toteuttamista, kuten tieteenfilosofisia pohdintoja, prosessin etenemistä, laadullisen tutkimuksen periaatteita ja sisällönanalyysin toteuttamista. Luotettavuutta ja eettisyyttä esitellään luvussa pohdinta ja johtopäätökset erikseen. Tässä luvussa esitellään ainoastaan ja metodologiset ja tieteenfilosofiset ratkaisut sekä tutkimuksen eteneminen.

7.1 Metodologisia ja tieteenfilosofisia valintoja

Jyväskylän yliopiston sivustolla (2009) mainitaan, että ilmiöihin ja maailmaan liittyvät merkitykset rakentuvat sosiaalisesti ja kulttuurisesti, ja ne ovat siten tuotettuja rakenteita. Tämä tutkimus voisi liittyä siis konstruktivismiin, koska tarkastelun kohteena ovat rakennetut merkitykset, ja niiden mahdollinen muutos. Tutkimuksessa on tarkasteltu, millaisia merkityksiä rakentuu, ja miten merkitykset ovat mahdollisesti muuttuneet ihmisten tuottamissa suunnitelmassa tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta. Tutkimuksessa ei ole paneuduttu siihen, miten merkitykset rakentuvat sosiaalisesti, vaan kohteena ovat valmiiksi tuotetut merkitykset.

Asioita tuotetaan aina osana jotakin kontekstia. Murphy (1997) nostaa esille, että kohteilla on olemassa merkitys, ja tieto vastaa aina todellisuutta. Merkityksiä siis tuotetaan, mutta merkitykset sisältävät kuitenkin paljon tietoa maailmasta. Ne edustavat sitä kontekstia, johon ne ovat yhteydessä. Tämän tutkimuksen merkitykset ovat siis syntyneet osana opetuksen ja opiskelun kontekstia ihmisten tuottamista asiakirjoista.

Hirsjärvi ym. (2007, 135) mukaan kuvaileva tutkimus keskittyy esittämään kuvauksia ilmiöistä, tapahtumista tai tilanteista, ja pyrkii myös tuomaan esille piirteitä ilmiöistä. Oma tutkimus liittyy kuvailevaan tutkimukseen, koska tarkoituksena on ollut kuvailla merkityksiä itsessään, ja myös eri aikavälien merkityksiä. Tutkimus on toisaalta myös kartoittavaa, kuten Hirsjärvi ym. (2007, 134) tuovat esille, että kartoittavassa tutkimuksessa selvitetään vähemmän tutkittuja ilmiöitä ja etsitään uudenlaisia näkökulmia.

Analyysivaiheessa on ollut tarkoituksena edetä kokonaisuuksista osiin ja taas takaisin kokonaisuuteen, joten tutkimus voisi liittyä myös hermeneutiikkaan. Väkevä (1999) mainitsee sivustolla, että hermeneuttisessa tulkinnassa pyritään saamaan merkityksellisiä ilmauksia, kuten toimintaa, tuotteita tai tietoisuuden tiloja sellaiseen muotoon, että ne ovat ymmärrettävissä.

Jyväskylän yliopiston sivustolla tuodaan esille (2015), että hermeneutiikassa pyritään ymmärtämään merkityksiä kokonaisuuksissa tulkinnan kautta. Ihminen toimii tarkoituksellisesti, ja toiminta sekä tulokset sisältävät aina merkityksiä. Tässä suuntauksessa tieto syntyy asioiden välisiä yhteyksiä hahmottamalla ja tarkastelemalla asioita suhteessa toisiinsa. Siinä tehdään jatkuvaa tulkintaa prosessin kautta, jonka kautta tulkinta ja tieto muodostuvat uudelleen. Ensimmäiseksi lähdetään yksityiskohdista, jonka jälkeen kokonaisuutta tulkittaessa tulkintojen jälkeen muodostuu laajempi ymmärrys tutkimuksen kohteesta.

Omassa tutkimuksessa on ollut tarkoituksena juuri ymmärtää monipuolisia merkityksiä ihmisen toiminnan myötä syntyneissä asiakirjoissa. Keskeistä on edetä yksityiskohdista kohti kokonaisuutta ja muodostaa laajempi ymmärrys näistä monenlaisista merkityksistä yhdistämällä ne takaisin kokonaisuuksiin eli merkitysteemoihin. Jatkuvan tulkinnan ja uuden tiedon muodostaminen ovat keskeisiä omassa tutkimuksessa, koska tarkoituksena on löytää asiakirjoista jotakin uutta, mihin ei ole vielä kiinnitetty välttämättä huomiota.

On olemassa myös tekstihermeneutiikkaa, jossa tulkitaan kirjallisia tekstejä. Filosofinen hermeneutiikka taas laajentaa haasteet ihmisen olemassaolon tapaan ja kommunikaatioon liittyviksi kysymyksiksi siitä, miten kasvatus tulisi ymmärtää. (Siljander 2002, 59–60.) Oman tutkimuksen näen hermeneuttiseksi, koska tarkastelun kohteena ovat ihmisen toiminnan kautta syntyneet asiakirjat, mitkä kertovat jotakin ihmisen toiminnasta, todellisuuden tulkinnasta ja ymmärtämisestä sekä toisaalta siitä, millaista maailmaa ihminen edustaa näissä kyseisissä asiakirjoissa. Asiakirjojen kautta ihminen tuottaa myös kulttuuria, esimerkiksi normeja ja arvoja, joita ilmenee sosiaalisessa todellisuudessa. Toisaalta taas asiakirjat välittävät myös millaisessa todellisuudessa elämme ja millaiseen todellisuuteen kasvamme.

Haaparanta & Niiniluoto (2016, 110) tuovat esille, että hermeneuttista menetelmää käytettäessä tutkija esittää koko tekstiä koskevan ehdotuksen tulkinnasta, joka ilmaisee tekstin merkityksen. Ehdotuksen myötä on mahdollista tulkita yksittäisiä tekstikohtia, ja ne samalla vaikuttavat tulkinnan muodostumiseen. Tutkija suhteuttaa omat teoreettiset oletukset suhteessa tekstiin, ja korjaa niitä tarvittaessa.

Tämä kuvastaa siis sitä, että on olemassa valmiiksi teoreettinen viitekehys ilmiöstä, jota tutkija testaa ja muodostaa vähitellen tulkintaa. Omassa tutkimuksessa tämä teoreettinen oletamus etukäteen on enemmän ollut laajempi ymmärrys tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsitteistä, mikä ei oikeastaan ole täysin varma, koska käsitteistä puhuttaessa ne tuntuvat epäselviltä tai niistä voidaan puhua eri tavoin maailmanlaajuisesti.

Tutkimus on toteutettu laadullisin menetelmin. Flick ym. (2004, 3 & 7) mainitsevat, että laadullinen tutkimus pyrkii ymmärtämään sosiaalisessa todellisuudessa ilmeneviä asioita, kuten erilaisia merkityksiä. Laadulliseen tutkimukseen liittyy oletuksia, kuten sosiaalisen todellisuuden ymmärtäminen jaettuna merkityksiä sisältävänä. Keskeistä siinä usein on myös vuorovaikutuksen merkitys. Oma tutkimus liittyy erityisesti tähän ihmisten tuottamien merkitysten ymmärtämiseen.

Laadullinen tutkimus keskittyy ihmisten sosiaaliseen toimintaan, mutta myös niiden tuotoksiin. Varto (1992, 23–25) tuo esille, että laadullisessa tutkimuksessa pyritään tutkimaan ihmisen sosiaalista todellisuutta, jossa ihminen elää. Ihmisen sosiaalinen todellisuus muodostuu merkityksistä, joita on erilaisia. Nämä merkitykset nousevat esiin ihmisten toimien, suunnitelmien, pyrkimysten ja rakenteiden kautta. Merkitykset syntyvät ihmisten kautta, ja ne määrittävät ihmisten todellisuutta.

Asiakirjojen tutkiminen on keskeinen asia laadullisessa tutkimuksessa. Coffey (2014, 367–368) mainitsee, että laadullista tutkimusta tehdään monin tavoin. On virallisia organisaatioihin liittyviä, jokapäiväisiä ja yksityisiä dokumentteja. Erilaisten dokumenttien kautta tarjoutuu mahdollisuus ymmärtää käytännön todellisuutta, esimerkiksi millaisia päätöksiä ihmiset tekevät. Kirjallisten aineistojen arvoa ei tunnisteta usein tutkimuksessa. Mikäli haluaa ymmärtää, miten käytännössä ihmiset toimivat tai mitä tulevaisuus tuo tullessaan, on tärkeää ymmärtää toimintaa ohjaavia dokumentteja. On hyvä ymmärtää myös, että ne luodaan tiettyä tarkoitusta varten sekä ne ovat jaettuja, tuotettuja ja organisoituja eri tavoin. On keskeistä ymmärtää, millaisia dokumentteja voidaan käyttää tutkimuksessa. (Coffey 2014, 368–370.)

Hirsjärvi ym. (2007, 160) mukaan yleisempiä laadullisen tutkimuksen piirteitä ovat muun muassa aineiston keskeisyys, dokumenttien analysoiminen, kohteen tarkoituksenmukainen valinta, tutkimuksen joustavuus ja ihmisyyden keskeisyys. Nämä kuvastavat omaa tutkimusta, koska tarkoituksena on ollut ensisijaisesti mennä aineisto edellä. Aineistosta nousevat merkitykset ovat ensisijaisesti määrittäneet sitä, millaisia merkityksiä on syntynyt ja millaisiin teemoihin ne on voitu luokitella.

Osittain tutkimus voisi olla teoriaohjaava, koska analyysivaiheessa on käytetty teknisenä apuna Ylöstalon (2012) teemoitusta tasa-arvosta. Sitä ei ole kuitenkaan käytetty suoraan tutkimuksessa, koska siinä korostuu enemmän sukupuolten välinen tasa-arvo. Keskeistä on ollut myös analysoida ihmisten tuottamia dokumentteja todellisuudesta, kohde on valittu tarkoituksella, ja tutkimus on jatkuvasti joustavaa sekä muuttuvaa ollut alusta asti.

Eskola ja Suoranta (1998, 19) tuovat esille, että laadullista tutkimusta voi toteuttaa ilman ennakko-oletuksia aiheesta. Laadullinen tutkimus liittyy usein aineistolähtöisyyteen, koska keskeistä on tuoda esille asioita aineistosta käsin ilman, että teoria vaikuttaa ensin. Aineistolähtöisyys merkitsee siis omassa tutkimuksessa sitä, että aineisto tuottaa tietoa eikä tiedon tuottamista ohjaa valmis teoria, johon on tarkoitus pyrkiä, vaan aineisto synnyttää tiedon, jota ollaan etsimässä. Omassa tutkimuksessa analyysivaiheen merkitysteemat ovat saaneet teknistä tukea Ylöstalon (2012) väitöskirjatutkimuksesta, joten tutkimus ei voi syntyä ikinä ilman mitään teoreettista viitekehystä.

Flick (2004, 146) tuo esille, että keskeiset asiat muotoiltaessa laadullista tutkimusta ovat päämäärät, teoreettinen viitekehys, kysymykset, empiirinen aineisto, metodologiset pohdinnat, kontrolli ja tulosten yleistäminen. Kaikki korostuvat omassa tutkimuksessa, koska keskeistä on pyrkiä asettamaan selkeät tutkimuksen päämäärät, tutustua aiheen teoriaan, muotoilla tutkimuskysymykset, kerätä valittu empiirinen aineisto, pohtia metodologisia valintoja ja kontrolloida tutkimuksen tekemistä jatkuvasti sekä pyrkiä siihen, että tulokset on mahdollisimman tarkasti muodostettu, jotta ne voidaan nähdä luotettavina sekä yleistettävänä.

Omassa tutkimuksessa moninaisuus on keskiössä. Puusa & Juuti (2011, 31) tuovat esille, että laadullinen tutkimus mahdollistaa moninaisuuden tuomisen esille tutkimuksessa, koska varmaa totuutta ei ole koskaan mahdollista saavuttaa. Laadullisessa tutkimuksessa havaitut asiat ovat sidoksissa aina siihen paikkaan ja aikaan, johon asiat liittyvät. Sen kautta siis on mahdollista saavuttaa erilaisia tulkintoja asioista.

Tutkimuksessa on analysoitu aineisto sisällönanalyysin kautta. Sisällönanalyysia käytetään sekä määrällisessä että laadullisessa tutkimuksessa muun muassa tekstiaineistojen analysoimisessa. Keskeistä on luoda isosta aineistosta esiin selkeä kokonaisuus. Laadullisessa tutkimuksessa se on suosittu, kun aikaisemmin sitä on käytetty enemmän määrällisessä tutkimuksessa. (Hsieh & Shannon 2018, 392–393.) Sisällönanalyysin tarkoituksena on kuvata viestejä, ja niiden tekijää. Tutkimuksessa voidaan tutkia sitä, mikä on näkyvää ja piilevää, esimerkiksi viestin piirteet tai mistä viesti johtuu. (Maier 2017, 2.) Julien (2008, 120–121) mainitsee, että sisällönanalyysi on prosessi, jossa kategorisoidaan tekstiä ryhmäkokonaisuuksiin teemojen tunnistamiseksi. Omassa tutkimuksessa on ollut keskeistä tutkia merkityksiä, mitkä ovat viestejä todellisuudesta ihmisten tuottamissa asiakirjoissa.

Sisällönanalyysi keskittyy siis siihen, millaisia merkityksiä tasa-arvo ja yhdenvertaisuus teksteissä saavat. Sisällönanalyysia voidaan käyttää erilaisten tekstien analysoimisessa, esimerkiksi kirjojen, mainosten, uutisten ja artikkeleiden kohdalla. Sisällönanalyysissa aineisto on usein valmiissa muodossa ja valmiiksi saatavissa. Esimerkiksi monet tekstit ovat saatavissa vapaasti, ja koska tutkija ei tarvitse lähdettä, vaan ainoastaan raa'an aineiston käsiteltäväksi. (Maier 2017, 2.)

Holmanin (2017, 245–248) mukaan sisällönanalyysi on prosessi, jossa tutkitaan tekstin sisältöä. Sen avulla on helppo analysoida sisältöä, mikä on täysin avoin tulkinnoille. Sen avulla voidaan analysoida laajasti erilaisia tekstimateriaaleja, kuten yksityisiä ja julkisia tekstejä, esimerkiksi kirjeitä, artikkeleja, avointa dataa ja visuaalisessa muodossa olevaa materiaalia.

Sisällönanalyysia voi toteuttaa luokittelun, tyypittelyn ja teemoituksen kautta. Tuomi & Sarajärvi (2018) tuovat esille, että sisällönanalyysia käytetään usein laadullisessa tutkimuksessa, koska sen kautta tutkimusta voidaan tehdä monipuolisesti. Keskeistä on päättää mitä haluaa etsiä aineistosta, käydä aineistoa läpi, merkitä, kerätä yhteen, luokitella/teemoittaa tai tyypitellä sekä kirjoittaa yhteenveto. Luokittelu viittaa siihen, että lasketaan, miten paljon esiintyy jotakin luokkaa, teemoitus taas erilaisten aihepiirien muodostamiseen ja tyypittely tiettyihin tyyppeihin, joilla on omat ominaisuudet.

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi viittaa taas siihen, että aineistosta käsin luodaan kokonaiskuva jostakin asiasta. Analyysikohteet valitaan tutkijan tarkoituksien ja tutkimustehtävän mukaan. Aikaisemmin esille nousseet havainnot, tiedot ja teorit eivät vaikuta tutkimuksen kulkuun tai tulosten muodostamiseen millään tavalla. Ongelmana on kuitenkin se, että aina jokin teoria vaikuttaa tutkimuksen kulkuun ja asiat ovat tutkijan itsensä päätettäviä, joten ei ole olemassa välttämättä täysin objektiivista ja aineistolähtöistä tietoa olemassa. (Tuomi & Sarajärvi 2018.) Kuten omassakin tutkimuksessa on noussut esille, että aineisto ei voi täysin edellä kuitenkaan mennä, koska tutkija vaikuttaa esimerkiksi merkitysten tulkintaan.

Tuomi & Sarajärvi (2018) tuovat esille, että ennen analyysia täytyy määritellä analyysiyksikkö, jonka määrittäminen perustuu tutkimustehtävään. Käyttämäni analyysiyksikkö on merkitys, koska tarkoituksena on ollut etsiä merkityksiä tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta. Keskeistä on pelkistää tutkimuksen data, kuten asiakirja. Tarkoituksena on ollut lukea aineisto ja perehtyä sisältöön, pelkistää ilmauksia ja alleviivata, listata etsittyjä ilmauksia, tiivistää ja pilkkoa aineistoa. Tämän jälkeen tarkoitus on etsiä samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia ilmauksista, jotka sitten pelkistetään.

Sitten on ollut keskeisenä ryhmitteleminen eli nimeäminen, yhdistely ja alaluokkien muodostaminen. Keskeistä on käsitteellistää eli erottaa olennainen tieto ja muodostaa teoreettisia käsitteitä loppuvaiheessa. Lopuksi keskeistä on yläluokkien muodostaminen alaluokkien yhdistämisestä ja yläluokkien yhdistäminen pääluokiksi sekä kokoavan käsityksen muodostaminen. Tarkoitus on yhdistellä ja vastata omaan tutkimustehtävään. Keskeistä analyysissa on päätellä ja tulkita, jossa mennään empiriasta kohti kokonaisvaltaisempaa käsitystä ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018.) Sisällönanalyysi merkitsee siis sitä, että aineistoa analysoidaan koodaamisen, teemoituksen, luokittelun, ryhmittelyn, tulkintojen ja käsitteellistämisen kautta muodostaen kokonaisvaltaisia käsityksiä vastauksina tutkimuskysymyksiin.

7.2 Tutkimuksen eteneminen ja tutkimusaineiston analysointi

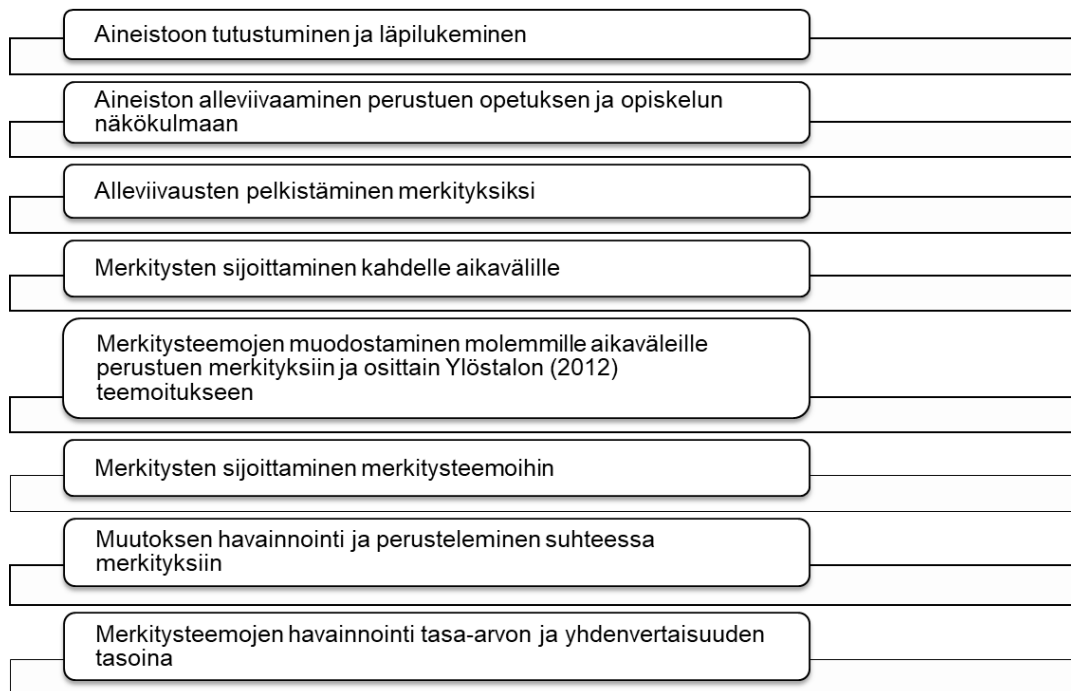

KUVIO 5. Tutkimusprosessin kulku omassa tutkimuksessa.

Oma tutkimus on alkanut aiheen valinnasta, teoreettisen viitekehyksen kartoittamisesta ja tutkimusperiaatteiden päättämisestä. Tämän jälkeen on ollut keskeistä päättää, millaista aineistoa on haluttu tutkimuksessa käyttää, ja on valittu valmis aineisto eli yliopistojen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat. Aineiston valintaa on perusteltu sillä, että on haluttu perehtyä asiakirjojen maailmaan ja pyrkiä muodostamaan käsitystä tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta siinä kontekstissa.

Korkeakoulutuksen asiakirjat kiinnostavat, koska kasvatustieteilijänä on mielenkiintoista ymmärtää, millaisia asiakirjoja tuotetaan koulutuksessa, miten niillä ohjataan koulutusorganisaatioiden toimintaa. Toisaalta on ollut mielenkiintoista perehtyä siihen, mitä tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat korkeakoulutuksen asiakirjoissa, ja miten ne välittävät yliopistokontekstin todellisuutta. Valmiin aineiston kerääminen on perustunut siihen, että yliopistoja on tarkastelun kohteena eri puolilta Suomea. Kriteeriksi on haluttu, että yhdestä ilmansuunnasta olisi mielellään yksi yliopisto tarkastelun kohteena.

Tämän jälkeen on määritelty, miten aineiston analysoiminen aiotaan toteuttaa. Sisällönanalyysiin on päädytty, koska tarkoituksena on ollut ymmärtää asiakirjoissa ilmenevää sisältöä merkityksistä, ja niiden muutoksesta. Tämän jälkeen aineisto on analysoitu siten, että ensimmäisessä vaiheessa on tunnistettu kaikki tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden saamat merkitykset. Toisessa vaiheessa näistä on muodostettu laajempia teemoja.

KUVIO 6. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin eteneminen tutkimuksessa.

Kuviossa 6 nousee esille, miten omassa tutkimuksessa sisällönanalyysi on toteutunut. Ensimmäisenä on ollut keskeistä tutustua asiakirjoihin. Tämän jälkeen on toteutettu lauseiden alleviivaaminen perustuen opetuksen ja opiskelun näkökulmaan. Sellaiset kohdat tekstissä, joissa ei ole suoraan puhuttu opetuksesta ja opiskelusta eikä myöskään muista näkökulmista, on otettu mukaan tutkimukseen, koska on puhuttu yleisellä tasolla, joten silloin voidaan liittää myös tähän näkökulmaan. Henkilöstöpoliittinen näkökulma on haluttu jättää tutkimuksen ulkopuolelle.

Alleviivaukset on pelkistetty merkityksiksi, joita niissä korostetaan, esimerkiksi puhutaan esteettömistä tiloista, joten merkitys on silloin esteettömyys. Merkitysten muodostaminen perustuu lähinnä tutkijan omaan tulkintaan ja ymmärrykseen. Tämän jälkeen merkitykset on sijoitettu kahdelle valitulle aikavälille, mitkä ovat 2010–2016 ja 2016–2020. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat on jaettu näille aikaväleille perustuen siihen, milloin ne on tehty. Helsingin ja Itä-Suomen yliopistojen suunnitelmista kaksi on ensimmäisellä aikavälillä ja kaksi toisella aikavälillä, Jyväskylän yliopiston suunnitelmista kaksi on ensimmäisellä aikavälillä ja yksi toisella aikavälillä. Vaasan yliopiston suunnitelmista ensimmäinen suunnitelma on ensimmäisellä aikavälillä ja toinen toisella aikavälillä.

Sitten merkitysten suhteen on muodostettu kolme merkitysteemaa perustuen merkityksiin. Merkitysteemat ovat tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhtäläisinä oikeuksina ja velvollisuuksina, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus moninaisuutena ja tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhteisöllisyytenä. Merkitykset on sijoitettu näihin merkitysteemoihin. Lopuksi on havainnoitu muutoksen tapahtuminen, ja se on perusteltu suhteessa merkityksiin. On havainnoitu merkitysteemat myös tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tasoina.

8 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä osiossa kuvataan tutkimuksen tulokset. Ensimmäisenä esitellään merkitysteemat molemmissa aikaväleissä, ja millaisia merkityksiä kukin merkitysteema sisältää. Tämän jälkeen kuvataan merkitysten muutosta, ja millä perusteella sitä on tapahtunut. Tutkimustuloksissa on noussut esille monenlaisia merkityksiä liittyen tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen opetuksessa ja opiskelussa kyseisissä asiakirjoissa.

Näkökulmana on ollut opetus ja opiskelu, koska on haluttu keskittyä siihen, miten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus näyttäytyvät koulutusorganisaatioissa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa. Tämä on laajemmin ajateltuna kiinnostava asia, että koulutus rakentaa yhteiskunnallista tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Toisaalta on mielenkiintoista tietää, miten ne määrittyvät koulutuksen asiakirjoissa, joilla vaikutetaan toimintaamme.

Tässä on esitelty vain pieni osa siitä, mitä asioita tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen voidaan liittää, ja kontekstina on ollut vain opetus ja opiskelu erityisesti opiskelijan näkökulmasta ilman henkilöstöpoliittista näkökulmaa. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus eivät ole yksinkertaisia käsitteitä, koska niihin voidaan liittää niin monenlaisia asioita. Olemme lisäksi menossa kohti sellaista maailmaa, jossa korostuvat yksilöllisyys, erilaisuus ja monimuotoisuus, joten on hyvä pohtia sitä, mitä kaikkea voi liittyä tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen erilaisissa konteksteissa.

8.1 Aikavälin 2010–2016 tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden merkitykset merkitysteemoittain

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhtäläisinä oikeuksina ja velvollisuuksina	Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus moninaisuutena	Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhteisöllisyytenä
<ul style="list-style-type: none"> • Esteettömyys • Turvallisuus • Lainsäädännön merkitys • Laatu • Eettisyys • Läpinäkyvyys • Yksityisyyden suoja • Tasapuolisuus • Hyvinvointi • Alueellisuus • Taloudellisuus • Vapaus • Oikeudenmukaisuus • Tuen saaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Elinikäinen oppiminen • Yksilöllisyys • Luottamus • Arvostus • Uskonnollisuus ja vakaumuksellisuus • Monikulttuurisuus • Ikätasa-arvo • Ainutlaatuisuus • Moninaisuuden kunnioittaminen • Sukupuolten välisyys 	<ul style="list-style-type: none"> • Häirinnän, kiusaamisen ja syrjinnän ehkäiseminen • Myönteisyys • Lähestyttävyyys • Innostavuus • Avarakatseisuus • Ongelmanratkaisu • Ennakkoluulottomuus • Avoimuus • Osallistuminen • Kansainvälisyys • Valtavirtaistaminen • Yhteisöllisyys • Vastuullisuus • Kriittisyys

TAULUKKO 1. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden merkitykset merkitysteemoittain aikavälillä 2010–2016.

Yllä olevassa taulukossa on mainittu tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden merkitykset aikavälillä 2010–2016 opetuksessa ja opiskelussa merkitysteemoittain neljän yliopiston (Helsingin, Itä-Suomen, Jyväskylän ja Vaasan) tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmista tarkasteltuna. Taulukossa mainitut merkitykset on pelkistetty tekstistä ja sijoitettu merkitysteemoihin, mitkä kuvastavat hyvin erilaisia asioita. Seuraavaksi on tarkoituksena avata jokaisen merkitysteeman tarkoitus kokonaisuutena, mitä siinä olevat merkitykset edustavat.

8.1.1 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhtäläisinä oikeuksina ja velvollisuuksina

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhtäläisinä oikeuksina ja velvollisuuksina kuvastaa sellaisia merkityksiä, jotka liittyvät kaikkien yhtäläisiin oikeuksiin ja velvollisuuksiin opetuksessa ja opiskelussa. Merkitykset kuvastavat tässä teemassa sitä, että tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tulee toteutua tasapuolisesti kaikkien kesken, esimerkiksi hyvinvoinnin, alueellisuuden, taloudellisuuden ja esteettömyyden suhteen. Jokaisella on olemassa oikeudet ja velvollisuudet opetuksessa ja opiskelussa, mutta myös on mahdollista yhdenvertaisesti tavoitella niitä toiminnassa.

Jokaisella on oikeuksien lisäksi velvollisuuksia, joita tulee toteuttaa, koska laiminlyömisestä seuraa rangaistuksia. Tämän teeman kohdalla korostuu siis myös kontrolli keskeisenä asiana, koska ihmisiä kontrolloidaan oikeuksien ja velvollisuuksien kautta. Muun muassa lainsäädännöllä taataan oikeuksia ja velvollisuuksia opetuksen ja opiskelun kontekstissa, jonka kautta kontrolloidaan opiskelijoiden toimintaa, vapautta, yksityisyyden suojaa ja niin edelleen. Merkitysteema kertoo siitä, että opetuksessa ja opiskelussa on monia oikeuksia ja velvollisuuksia, mitkä kuuluvat kaikille. Keskeistä on tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden määrittäminen yhtäläisyyden ajatuksen kautta.

Esteettömyys ja turvallisuus ovat yhtäläisiä oikeuksia jokaiselle opetuksen ja opiskelun kontekstissa, mutta samalla se on myös velvollisuus jokaiselle taata ne yhtäläisesti. Laatua, eettisyyttä ja läpinäkyvyyttä tulee toteuttaa velvollisuutena, mutta myös jokaisella on oikeus saada laatua, eettistä toimintaa ja läpinäkyvyyttä opetuksessa ja opiskelussa. Jokaisella on siis oikeuksia opetuksessa ja opiskelussa, mutta samalla velvollisuus taata monenlaisia asioita yhtäläisesti.

Tämän aikavälin ensimmäisessä teemassa on muutamia merkityksiä tummennettuna, joita ei nouse esille uudessa aikavälissä. Sellaisia ovat vapaus, oikeudenmukaisuus, tuen saaminen, alueellisuus, taloudellisuus ja läpinäkyvyys. Uudessa aikavälissä ilmenee myös merkityksiä, joita ei nouse esille ensimmäisessä aikavälissä.

8.1.2 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus moninaisuutena

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus moninaisuutena kuvastaa, että tasa-arvo ja yhdenvertaisuus toteutuvat moninaisesti kaikkien kesken. On tärkeää kunnioittaa, arvostaa ja ymmärtää jokaisen yksilöllisyys, moninaisuus ja ainutlaatuisuus omana itsenä opetuksessa ja opiskelussa. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tulee siis pohjautua moninaisuuden huomioimiseen ja ymmärtämiseen. On moninaisia näkökulmia ja erilaisuuksia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden suhteen.

Tämän teeman suhteen tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ei voi kontrolloida niin helposti, mutta tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhtäläisinä oikeuksina ja velvollisuuksina teemana nostaa esille myös kontrollin mahdollisuuden oikeuksien ja velvollisuuksien kautta. Tässä teemassa tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ohjaa ideologinen ajattelu siitä, että on olemassa moninaisuutta. Opetuksessa ja opiskelussa esiintyy moninaisuutta erilaisten yksilöiden kautta. Toisaalta opetus ja opiskelu voi toteutua moninaisella tavalla erilaisten näkökulmien kautta, esimerkiksi monikulttuurisuuden ja elinikäisen oppimisen kautta. Moninaisuuteen voidaan kuitenkin vaikuttaa toiminnassa jonkin verran, esimerkiksi kontrolloimalla erilaisten ihmisten kohtaamisia tai moninaisia opetus- ja opiskelutapoja.

Opetuksessa ja opiskelussa yksilöt voivat olla moninaisesti erilaisia, mutta toiminta opetuksessa ja opiskelussa voidaan toteuttaa myös moninaisella tavalla erilaiset näkökulmat huomioon ottaen. Keskeisiä asioita ovat myös luottamus ja arvostus, joita täytyisi synnyttää yksilöiden välille, jotta moninainen opetus ja opiskelu on mahdollista toteuttaa. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus syntyvät moninaisuuden kunnioittamisesta ja toisten arvostamisesta ja luottamuksesta. Aikavälissä tummennettuna ovat luottamus, arvostus ja tasapuolisuus ainoita, joita ei nouse esille uudessa aikavälissä.

Teema tasa-arvo ja yhdenvertaisuus moninaisuutena korostaa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista moninaisuuden kautta huomioiden yksilöiden moninaisuuden ja toiminnan moninaisuuden. Keskeistä on arvostaa, kunnioittaa ja luoda luottamusta moninaisia yksilöitä ja toiminnantapoja kohtaan opetuksessa ja opiskelussa.

8.1.3 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhteisöllisyytenä

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhteisöllisyytenä painottaa yhteisöllisen ja osallistumisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista opetuksessa ja opiskelussa. Keskeistä on, että toimitaan yhteisöllisesti, osallistutaan, vaikutetaan ja toimitaan yhteisössä tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti kaikkien kesken. Tärkeää on toteuttaa kriittisyyttä, avoimuutta, ennakkoluulottomuutta, ongelmanratkaisua, avarakatseisuutta ja myönteisyyttä opetuksessa ja opiskelussa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseksi. On myös keskeistä toimia yhteisöllisesti osallistuen niin, että voidaan estää häirintää, kiusaamista ja syrjintää.

Kaikkein haastavimpana teemana tässä on ongelmana se, että kaikki yksilöt eivät toimi välttämättä yhteisöllisesti osallistuen toimintaan samalla tavoin. Tätä on mahdotonta kontrolloida, koska yksilöiden välillä saattaa olla eroavaisuuksia yhteisöllisyyden suhteen. Yksilöt eivät välttämättä toimi tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden rakentamiseksi yhtä aktiivisesti. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tulisi kuitenkin määrittäytyä yhteisöllisyyden kautta, koska siten on mahdollista ymmärtää moninaisuutta sekä yhtäläisiä oikeuksia ja velvollisuuksia opetuksessa ja opiskelussa.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus siis toteutuvat yhteisöllisyyden idean kautta, koska toimitaan yhdessä, ollaan myönteisiä, lähestyttäviä, innostavia, avarakatseisia, ratkaistaan ongelmia yhdessä ja ollaan ennakkoluulottomia asioita kohtaan. Toisaalta ollaan avoimia, osallistutaan ja toimitaan kansainvälisesti sekä valtavirtaisesti osana kaikenlaista toimintaa. Yhteisöllisyys syntyy myös vastuullisesta toimijuudesta ja kriittisyydestä toiminnassa. Ei ole mahdollista kontrolloida täysin ihmisten osallistumista tai yhteisöllisyyden tasoa opetuksessa ja opiskelussa. Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta on kuitenkin mahdollista rakentaa yhdessä toimimisen kautta.

Tummennettuna lähestyttävyys, innostavuus ja kriittisyys ovat sellaisia merkityksiä, joita ei nouse esille uudessa aikavälissä. Tässä aikavälissä on noussut esille sellaisia merkityksiä, joita ei nouse esille uudessa aikavälissä. Se voi johtua siitä, että puhutaan asioista eri tavoin, uusia käsitteitä syntyy ja keskitytään uudenlaisiin asioihin yhteiskunnassa.

8.2 Aikavälin 2016–2020 tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden merkitykset merkitysteemoittain

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhtäläisinä oikeuksina ja velvollisuuksina	Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus moninaisuutena	Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhteisöllisyytenä
<ul style="list-style-type: none"> • Esteettömyys • Turvallisuus • Lainsäädännön merkitys • Laatu • Eettisyys • Korkeatasoisuus • Yksityisyyden suoja • Tasapuolisuus • Hyvinvointi • Sosiaalisuus • Sivistys • Palkitsevuus 	<ul style="list-style-type: none"> • Elinikäinen oppiminen • Yksilöllisyys • Uskonnollisuus ja vakaumuksellisuus • Monikulttuurisuus • Ikätasa-arvo • Ainutkertaisuus • Moninaisuuden kunnioittaminen • Sukupuolten välisyys • Sukupuolisensitiivisyys • Arvostettavuus • Monialaisuus • Monitieteisyys • Monimuotoisuus 	<ul style="list-style-type: none"> • Häirinnän, kiusaamisen ja syrjinnän ehkäiseminen • Myönteisyys • Kannustavuus • Avarakatseisuus • Ongelmanratkaisu • Ennakkoluulottomuus • Avoimuus • Osallistuminen • Kansainvälisyys • Valtavirtaistaminen • Yhteisöllisyys • Vastuullisuus • Luovuus • Uusiutuminen • Kilpailukyky

TAULUKKO 2. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden merkitykset merkitysteemoittain aikavälillä 2016–2020.

Yllä olevassa taulukossa on mainittu aikavälin 2016–2020 tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden merkitykset merkitysteemoittain neljän yliopiston (Helsingin, Itä-Suomen, Jyväskylän ja Vaasan) tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa opetuksen ja opiskelun näkökulmasta. Ensi näkemältä on mahdollista sanoa, että merkitykset ovat melko samanlaisia verrattuna aikaisempaan aikaväliin, mutta myös uusia merkityksiä on noussut esille tässä aikavälissä. Sen vuoksi voidaan sanoa myös, että merkityksissä on tapahtunut muutosta.

8.2.1 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhtäläisinä oikeuksina ja velvollisuuksina

Tasa-arvo yhtäläisinä oikeuksina ja velvollisuuksina korostaa tässä myös tasapuolisuutta ja yhtäläisyyttä tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti kaikkien kesken, esimerkiksi sosiaalisuudella viitataan tässä taloudelliseen ja alueelliseen tasa-arvoon yhteiskunnassa. Sivistys ja palkitsevuus merkitsevät taas yhtäläisiä oikeuksia sivistää itseään ja saada palkitsevuutta toiminnastaan opetuksen ja opiskelun näkökulmasta.

Teema korostaa tässä aikavälissä myös tasapuolisuuden ideaa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden suhteen. Jokaisella tulee olla yhtäläiset oikeudet ja velvollisuudet opetuksessa ja opiskelussa, joita kontrolloidaan muun muassa lainsäädännön kautta. Tässä aikavälissä tummennettuna uusina merkityksinä ovat korkeatasoisuuden, sosiaalisuuden, palkitsevuuden ja sivistyksen merkitykset. Teemaan liittyen ne merkitsevät yhtäläistä oikeutta ja velvollisuutta korkeatasoisuuteen, alueelliseen ja taloudelliseen tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen, oikeutta palkitsevuuteen ja sivistykseen opetuksen ja opiskelun suhteen. Jokaisella on oikeus saavuttaa esteettömyyttä ja turvallisuutta, mutta myös velvollisuus taata ne opetuksessa ja opiskelussa.

Kaikkien kohdalla sivistyksen tulisi toteutua tasapuolisesti, mutta samalla tulisi toteutua yhtäläisesti myös alueellisen ja taloudellisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden. Sivistystä on mahdollista kontrolloida, koska jokaisella on oikeus ja velvollisuus osallistua Suomessa koulutukseen. Palkitsevuus liittyy taas yhtäläiseen oikeuteen saada palkitsevuutta opetuksessa ja opiskelussa. Sen kontrolloiminen on myös mahdollista, koska jokaisella on oikeus saada palautetta opetuksessa ja opiskelussa tekemisistään.

Teemana tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhtäläisinä oikeuksina ja velvollisuuksina kuvastaa yhtäläisyyttä, tasapuolisuutta ja tasavertaisuutta kaikkien yksilöiden kesken. Toisaalta se kuvastaa sitä, että tasa-arvo ja yhdenvertaisuus toteutuvat oikeuksien ja velvollisuuksien kautta, joita on mahdollista kontrolloida eli niihin voidaan vaikuttaa jostakin käsin vallalla.

8.2.2 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus moninaisuutena

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus moninaisuutena painottaa myös moninaisuuden merkitystä tässä aikavälissä. On tärkeää hyväksyä monialaisuutta, monipuolisuutta ja monitieteistä toimintaa ja arvostaa sekä moninaisuutta että erilaisuutta. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden suhteen on moninaisia näkökulmia, kuten tässäkin nousee esille muun muassa sukupuoli, ikä, monikulttuurisuus ja yksilöiden ainutkertaisuus.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus toteutuvat moninaisuuden kautta, kun otetaan huomioon yksilöiden moninaisuutta ja toisaalta toimintojen moninaisuutta. Toiminta voi olla myös moninaista, kuten myös yksilöt eroavat toisistaan moninaisesti. Keskeistä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden rakentamisessa on hyväksyä, kunnioittaa ja arvostaa moninaisuutta kaikessa toiminnassa ja myös yksilöiden suhteen. Kontrollointi on vaikeaa, koska yleisesti ajatellen jokaisella ei välttämättä ole samaa moninaisuuden saavuttamisen mahdollisuutta.

Tässä aikavälissä tummennettuna uusina merkityksinä ovat nousseet esille ainutkertaisuus, arvostettavuus, sukupuolisensitiivisyys ja monialaisuus, monitieteisyys ja monimuotoisuus. Ainutkertaisuudesta puhutaan tässä ainutlaatuisuuden sijaan. Arvostettavuus liittyy moninaisuuden kunnioittamiseen, arvostamiseen ja hyväksymiseen. Sukupuolisensitiivisyys merkitsee sitä, että toiminnot ja yksilöt eivät olisi sidottuja sukupuoleen. Keskeistä olisi toimia moninaisesti ja olla moninainen ilman sukupuolen vaikutusta. Monialaisuus, monitieteisyys ja monimuotoisuus korostavat toiminnan monimuotoisuutta, jota voidaan toteuttaa opetuksessa eri tieteiden, alojen ja moninaisten tapojen kautta erilaisten ihmisten kanssa.

On hankala kontrolloida sukupuolisensitiivisyyttä, arvostettavuutta ja monialaista toimintaa toisin kuin oikeuksia ja velvollisuuksia. Niihin on mahdollista kuitenkin vähän vaikuttaa, esimerkiksi voidaan kontrolloida sitä, että oppilaitoksessa toimitaan monialaisesti. Moninaisuus kuitenkin rakentaa jokaisen tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta opetuksessa ja opiskelussa, kun osataan arvostaa kaikkea moninaisuutta ja pystytään toimimaan moninaisessa opiskeluympäristössä myös erilaisten ihmisten kanssa erilaisin tavoin opiskellen ja opettaen.

8.2.3 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhteisöllisyytenä

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhteisöllisyytenä korostaa myös yhteisöllistä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta tässä aikavälissä. Keskeistä on yhteisöllisyyden ja osallisuuden toteutuminen tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti sekä kaikkien osallistuminen ja huomioiminen yhteisössä. Uusina merkityksinä tummennettuina nousevat esille uusiutuminen, kilpailukyky, luovuus ja kannustavuus. Keskeistä on tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti yhteisössä toimiminen luovuuden, uusiutumisen, kannustavuuden ja kilpailukyvyn kautta.

Jokainen on osana jotakin yhteisöä, jossa osallistutaan. Jokaisella tulee olla mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa kilpailukykyiseen yhteiskuntaan. Kannustavuus kuvastaa sitä, että on keskeistä kannustaa yhteisöllisesti toisia. Luovuus viittaa yhteisöllisesti luovaan toimimiseen, uusiutuminen taas itsensä ja toiminnan uudistamiseen ja kilpailukyky yhteisöllisesti kilpailukyvyn parantamiseksi toimimiseen. Avarakatseisuus taas viittaa asioiden ja toisten näkemiseen avoimin mielin.

Keskeistä on siis aktiivinen toiminta, osallistuminen ja yhdessä toimiminen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden rakentamiseksi. Tätä on kuitenkin vaikea kontrolloida, koska kaikki eivät osallistu tai toimi yhteisöllisesti rakentaen tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta, vaan myös toimitaan yhteisöä rikkovalla tavalla. Kontrollointia on mahdollista määritellä, mutta sen toteutumista ei voida täysin toteuttaa, koska jokaisen yksilön yhteisöllisyyttä on vaikea tarkkailla. Ei voida kontrolloida esimerkiksi täysin kilpailukykyä, uusiutumista tai luovuutta opetuksessa ja opiskelussa. On kuitenkin monia keinoja, joilla voidaan yrittää kontrolloida näitä asioita, esimerkiksi luovuutta yrittämällä kannustaa yhteisöllisesti siihen. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus toteutuvat siis yhteisöllisyyden kautta opetuksessa ja opiskelussa yhdessä toimien ja osallistuen.

8.3 Merkitysteemat tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tasoina

On mahdollista sanoa kaikista näistä kolmesta teemasta, että ne ovat myös hierarkkisessa suhteessa, koska tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhtäläisinä oikeuksina ja velvollisuuksina on kaikkein yksinkertaisin teema merkityksistä, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus moninaisuutena on taas vaativampi ihmisyyden arvoihin liittyvä teema. Viimeinen teema on kaikkein hankalin, koska se edellyttää tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden rakentumiseksi aktiivista toimintaa. Nämä ovat siis erilaisia tasoja, ja myös suhteessa toisiinsa. Ilman oikeuksia ja velvollisuuksia on mahdotonta toimia aktiivisesti, moninaisuutta on mahdollista toteuttaa yhteisöllisyyden kautta ja yhteisöllisyys vaatii toimiakseen erilaisia yksilöitä moninaisista lähtökohdista.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhtäläisinä oikeuksina ja velvollisuuksina kuvastaa yksinkertaisemmin sitä, että tasa-arvo ja yhdenvertaisuus saavat merkityksenä yhtäläisten oikeuksien ja velvollisuuksien kautta, joita on mahdollista kontrolloida. Oikeuksia ja velvollisuuksia pystytään kontrolloimaan opetuksessa ja opiskelussa selkeämmin kuin moninaisuutta tai yhteisöllistä toimintaa. Kontrolloinnilla tarkoitetaan tässä tapauksessa vaikuttamista tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistymiseen, rakentumiseen ja toteutumiseen opetuksessa ja opiskelussa.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus moninaisuutena pitää sisällään vaativampia kysymyksiä ihmisarvoon ja moninaisuuteen liittyvistä asioista. Niiden kontrolloiminen on vaikeaa. Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta on mahdollista rakentaa moninaisuuden kautta kuitenkin, koska voidaan määritellä moninaisuudelle jonkinlainen kontrolli. Määritellyn kontrollin varmistaminen kuitenkin ei ole välttämättä mahdollista, esimerkiksi arvostettavuutta voidaan yrittää kontrolloida, mutta sitä ei voida pitää täydellisesti kontrollissa.

Viimeinen teema on kaikkein monimutkaisin taso, koska siinä korostetaan yksilöiden aktiivisuutta tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden rakentamiseksi. Keskeistä olisi toimia myös aktiivisesti sellaista toimintaa vastaan, jota ei tulisi hyväksyä. Aktiivisuuden vaatimusta on vaikea kontrolloida. Se on yksilöllistä, miten aktiivisesti jokainen toimii osana yhteisöä, vaikka yksilöä yritettäisiin kontrolloida osaksi yhteisöllisyyttä.

8.4 Merkitysten muutos ajassa

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden merkityksissä voidaan sanoa tapahtuneen muutosta vertailtaessa aikavälejä 2010–2016 ja 2016–2020 toisiinsa. Eri aikavälien suunnitelmissa tasa-arvo ja yhdenvertaisuus saavat pitkälti samoja merkityksiä, mutta joitain muutoksia on havaittavissa. Yhteiskunnallinen keskustelu ja siinä esillä olevat uudet teemat näkyvät yliopistojen tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa.

Yllätyksenä on tullut, että samoja merkityksiä on myös sisältynyt molempiin aikaväleihin, esimerkiksi sukupuolten välisen tasa-arvon merkitys on edelleen keskeistä. On kuitenkin mahdollisesti nähtävissä, että aletaan puhua enemmän yksilöllisestä tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta. Yksilöllisyys näyttäytyy siten, että korostetaan enemmän yksilöiden moninaisuutta ja erilaisia toisistaan poikkeavia näkökulmia asioista.

Uudemmissa suunnitelmissa korostuvat sellaiset merkitykset, mitkä ovat nykyään paljon esillä, muun muassa vastuullisuus, sivistys, kilpailukyky, korkeatasoisuus, uusiutuminen ja elinikäinen oppiminen. Maailma on muuttumassa yhä yksilöllisemmäksi, kilpailevammaksi, laatuun pohjautuvaksi ja ekologisemmaksi yhteiskunnaksi, joten näihin merkityksiin kiinnitetään enemmän huomiota kaikkialla. Vanhemmissa suunnitelmissa korostuvat sen ajan merkitykset.

Ensimmäisessä aikavälissä nousee sellaisia merkityksiä, joita ei nouse uudessa aikavälissä ja päinvastoin. Kuitenkin molemmissa aikaväleissä nousee myös samoja merkityksiä esille. Aikaisemmin on nostettu esille tummennettuina nämä uudet merkitykset molemmissa aikaväleissä, jolloin ne ovat erotettavissa samoista merkityksistä.

Voidaan kuitenkin sanoa myös, että muutos on ollut pientä, koska samat merkitykset nousevat suurimmaksi osaksi esille molemmissa aikaväleissä. On mahdollista väittää tässä kohtaa myös, että merkitykset, jotka ovat valituissa aikaväleissä eivät kaikki nouse esille jokaisessa suunnitelmassa yksittäin. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan ole haluttu keskittyä vertailemaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia keskenään, vaan ainoastaan onko aikavälitarkastelulla katsottuna tapahtunut muutosta merkityksissä.

Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat heijastelevat ajankohtaa ja yhteiskunnallista tilannetta, jossa ne tehdään. Sen vuoksi merkityksiä saattaa ilmetä uusia, koska asioista puhutaan eri tavoin eri aikoina. On mahdollista sanoa myös, että merkitykset pysyvät suhteellisen samoina, esimerkiksi sukupuolten tasa-arvo ja esteettömyys. Nämä ovat pysyvämpiä merkityksiä, joihin yhteiskunnassa esillä olevat uudet trendit vaikuttavat vähemmän. Se saattaa johtua siitä, että Suomessa on lainsäädäntöä näistä, ja ne ovat aina olleet esille puhuttaessa tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta. Erityisesti sukupuolten välisestä tasa-arvosta on puhuttu aina, kun on haluttu edistää naisten asemaa yhteiskunnassa.

Periaatteessa näissä kaikissa suunnitelmissa on samoja asioita, tavoitteita ja toimenpiteitä esillä sekä myös suunnitelman rakenne on suhteellisen samanlainen, mutta asioista puhutaan eri tavoin. Itselle on noussut esille, että tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat tehdään enimmäkseen oman yliopiston näköiseksi, joten sen vuoksi pientä eroavaisuutta saattaa olla nähtävissä sen suhteen, mitä nostetaan esille, mihin panostetaan ja miten asioista puhutaan. Aineiston pohjalta näyttää, että tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta keskustellaan eri näkökulmista.

9 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Molemmissa aikaväleissä on noussut esille monenlaisia merkityksiä liittyen tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen opetuksessa opiskelussa. Merkitykset on jaettu erilaisiin tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden teemoihin, mitkä kuvastavat näitä merkityksiä tarkemmin, mihin ne liittyvät. Merkitykset rakentuvat yhtäläisyyden ajatuksesta, moninaisuudesta ja yhteisöllisyydestä.

Merkitysten suhteen on tapahtunut muutosta, koska uusia merkityksiä on noussut esille uudemmassa aikavälissä. Nämä uudet merkitykset ovat kilpailukyky, uusiutuminen, monialaisuus, monitieteisyys, monimuotoisuus, palkitsevuus, sivistys, korkeatasoisuus, kannustavuus, luovuus, sosiaalisuus, sukupuolisensitiivisyys ja arvostettavuus. On mahdollista kuitenkin sanoa, että yleisilme antaa kuvan pienestä muutoksesta, koska puhutaan paljon samanlaisista merkityksistä, esimerkiksi sukupuolten välisestä tasa-arvosta, häirinnästä ja esteettömyydestä. On siis tapahtunut pysyvyyttä myös. Muutos ei nouse esiin suurena tarkasteltaessa aikaisemmin esille nostettuja taulukoita molemmista aikaväleistä.

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden teemat voidaan nähdä myös tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tasoina. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus yhtäläisinä oikeuksina ja velvollisuuksina kuvastaa yksinkertaisesti tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden rakentumista tasapuolisista oikeuksista ja velvollisuuksista, joita on kaikkein helpointa kontrolloida. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus moninaisuutena taas kuvastaa toisena tasona niiden rakentumista moninaisista näkökulmista, joita on hankala kontrolloida opetuksessa ja opiskelussa, mutta moninaisuuteen on mahdollista vaikuttaa. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden rakentuminen yhteisöllisyydestä edellyttää jo aktiivista toimijuutta, mitä on kaikkein hankalinta kontrolloida.

Tutkimustulokset osoittavat, että tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta voidaan puhua erilaisista näkökulmista. Teoreettisessa viitekehyksessä on tuotu esiin erilaisia keskusteluja tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta. Voidaan ajatella eri näkökulmista keskustelun olevan tarpeen korkeakoulutuksessa, jossa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä tehdään laajasti. Korkeakoulutuksessa on tärkeää huomioida tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden monenlaiset merkitykset, jotta tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä voidaan toteuttaa tarpeeksi hyvin opetuksessa ja opiskelussa.

Aikaisempaa tutkimusta ei ole löytynyt tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden monimerkityksellisyydestä, joten on mahdollista kritisoida aikaisempia tutkimuksia siitä, että keskitytään pelkästään sukupuolten väliseen tasa-arvoon eikä oteta huomioon yksilöitä kokonaisuuksina. Esimerkiksi eduskunnan tasa-arvoselontekoa käsittelevässä eduskuntakeskustelussa (2011) tuodaan esille vain sukupuolten välinen tasa-arvo. Ylöstalo (2012) on väitöskirjassa tuonut monipuolisempaa näkökulmaa esille tasa-arvosta eri teemojen kautta, mutta sukupuoli on silti keskeinen asia.

Teoriaosuudessa on käsitelty tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden yleistä määrittelyä monista näkökulmista ja myös YK:n ja Suomen tasoilla johdatuksena aiheeseen. YK:n yleismaailmallinen julistus (1948) heijastuu tuloksiin niin, että julistuksessa nousee esille myös monenlaisia näkökulmia liittyen tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Kuitenkaan näistä käsitteistä ei puhuta tarpeeksi suoraan, mitä ne tarkoittavat, ja nostetaan esille paljon sukupuolten välistä tasa-arvoa.

Tutkimus on osoittanut myös sen, että asiakirjojen ja merkitysten tutkiminen on tärkeää, kuten Lehtosen (1996) ajatus teoreettisessa viitekehyksessä on tuotu esiin, että arkeemme ovat aina kuuluneet kaikenlaiset tekstit. Tekstejä tutkittaessa, tutkimme samalla myös arkeamme. Henttosen ajatus (2015) asiakirjoista toiminnan todistajina on myös hyvä esimerkki siitä, että asiakirjoja kannattaa tutkia. Fornäsin (1995) mukaan merkitykset ovat osana kulttuuriamme.

Tutkimuksen myötä on noussut esille myös se, kuten teoreettisessa viitekehyksessä Aaltolan (1992) mukaan jokaisella asialla on olemassa merkitys. On siis tärkeää tutkia asioiden merkityksiä. Tutkimuksessa havaittu muutos ja aikavälien eroavaisuus korostavat myös sitä asiaa, kuten Alasuutarin ajatus (1999) teoreettisessa viitekehyksessä on nostettu esille, että merkitykset ovat jatkuvassa liikkeessä.

Tutkimustulokset tukevat myös sitä ajatusta, kuten Silvennoinen ym. (2016) ovat nostaneet esille, että koulutus on muuttunut 2000-luvulla. Nykyään puhutaan enemmän lahjakkuuksista ja yksilöllisistä valinnanmahdollisuuksista. Yksilöllisyys siis nousee yhä enemmän esiin keskusteltaessa myös tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta yhteiskunnassa. Opetus- ja kulttuuriministeriön (2019) sivustolla painotetaan kilpailukykyä, hyvinvointia, sivistystä ja kestäväää kehitystä korkeakoulupolitiikassa. Sen vuoksi erilaisia näkökulmia on otettava huomioon tasa-arvossa ja yhdenvertaisuudessa.

Yllätyksenä ei ole tullut merkitysten muuttuminen, koska uusia asioita nousee aina esille yhteiskunnassa, joten esimerkiksi kilpailukyvyn ja vastuullisuuden nouseminen eivät tulleet yllätyksenä. Yhteiskunta muuttuu koko ajan, joten sen vuoksi asiakirjat, ja niissä ilmenevät asiat myös muuttuvat ihmisten toiminnan mukana. Olemme siirtymässä erilaisempaan yhteiskuntaan, jossa korostuvat muun muassa yksilöllisyys, erilaisuus ja monimuotoisuus. Sen vuoksi on tärkeää pohtia sitä, mitä tasa-arvo ja yhdenvertaisuus meille merkitsevät. Sen vuoksi on tärkeää tarkastella enemmän ihmisten henkilökohtaista tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa. Se on mahdollista sanoa, että sitä ei voida tässä tutkimuksessa tuoda esiin, mitä kaikkea tasa-arvo ja yhdenvertaisuus voivat oikeastaan olla laajasti ajateltuna.

Omasta tutkimuksesta tulee olemaan hyötyä, esimerkiksi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelussa sen tekemistä suunniteltaessa. On hyvä tiedostaa tarkemmin, mihin toiminta perustuu ja mitä siinä halutaan viestittää. Yleisesti tutkimus avaa keskustelua siitä, miten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta voitaisiin ajatella uudella tavalla verrattuna siihen, kun nykyään korostetaan paljon sukupuolten välistä tasa-arvoa.

Pro gradu -tutkielman tekemisen loppuvaiheessa on muodostunut selkeä käsitys siitä, mitä tasa-arvo ja yhdenvertaisuus merkitsevät itselle. Tutkimuksen myötä näen, että tasa-arvo ja yhdenvertaisuus merkitsevät eri asioita. Niitä voidaan tarkastella myös eri konteksteista käsin, kuten opetuksessa ja opiskelussa. Ne kulkevat kuitenkin myös käsi kädessä konteksteissa. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsitteet ovat vielä avattavissa ja keskusteltavissa. On olemassa monia konteksteja, joissa niitä tulisi tarkastella tarkemmin. Yleisesti ajatellen on tärkeää ottaa huomioon erilaisia näkökulmia niistä, jotta nämä käsitteet eivät rajautuisi liikaa vain tietynlaiseen näkökulmaan.

Tasa-arvo merkitsee sitä itselle, että jokaisella ihmisellä on ihmisarvo yhteiskunnassa riippumatta mistään yksilöllisistä tekijöistä. Jokaisella tulisi olla ihmisarvo myös opetuksessa ja opiskelussa. Yhdenvertaisuus käsitteenä merkitsee taas itselle sitä, että jokaisella on mahdollisuus toimia yhteiskunnassa. Se on eri asia, että jokaisella on ihmisarvo, mutta toteutuuko se toiminnallisesti jokaisen kohdalla.

Kaikilla ei ole ihmisarvoa nykypäivänä. Opetuksen ja opiskelun näkökulmasta ajateltuna kaikilla ei ole välttämättä samanlaisia mahdollisuuksia alueellisesti opetuksen ja opiskelun suhteen. On olemassa myös yksilöllisiä eroja oppimisessa, koulutukseen hakeutumisessa, opiskelun suorittamisessa ja valmistumisessa. Toisaalta on varmasti taloudellisia ja sosiaalisia eroavaisuuksia siinä, miten paljon kukin voi saavuttaa opiskelumahdollisuuksia ja edetä yhteiskunnassa.

Tämä tutkimus liittyy kasvatustieteeseen, koska on tärkeää tietää siitä, millaiseen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden yhteiskuntaan meitä halutaan kasvattaa. Hämäläinen & Nivala (2008, 13 & 17) tuovat esille, että kasvatustieteessä tutkitaan kasvatusta, ja siihen liittyvä ehtoja. Keskeistä kasvatustieteessä on kuvata sitä todellisuutta, jossa kasvamme, tarkastella päämääriä, käytäntöjä, menetelmiä ja arvioida millaisia vaikutuksia kasvatuksella on. Kasvatukseen liittyy myös ihmisen toiminta, kulttuuri, kasvuympäristöön kasvaminen, ja sen arvot ja järjestelmällisyys. (Hämäläinen & Nivala 2008, 32–42).

Kaikki on yhteydessä siihen, millaiseen yhteiskuntaan asiakirjojen kautta meitä kasvatetaan, ohjataan ja sosiaalistetaan osaksi jotakin tietynlaista todellisuutta. Kasvatus toteutuu myös asiakirjojen kautta, koska ne ovat syntyneet ihmisen toiminnan tuloksena, ne ilmentävät kulttuuria ja kasvuympäristöä sekä arvoja. Toisaalta asiakirjoissa saattaa näkyä järjestelmällisyys sen kautta, että kuka on tehnyt, missä on tehty ja mihin perustuen. Kasvatustiede ei voi ilmentyä ainoastaan vuorovaikutuksen tai yhteiskunnallisen toimijuuden kautta. Kasvatus on myös osana ihmisen toiminnan tuloksena syntyneitä tuotteita.

9.1 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tässä osiossa on tarkoituksena tuoda lyhyesti esille muutamia luotettavuuteen ja eettisyyteen liittyviä kysymyksiä, joita on joutunut pohtimaan osana tutkimuksen tekemistä. Nykyään ovat yleistyneet erilaiset tiedonkeruutavat, joiden avulla pyritään ymmärtämään toimijoita. Sellaisia ovat kertomukset, elämäntarinat, muistelut ja monenlaiset dokumentit. Valmiita aineistoja käytetään kuitenkin vähän, koska niistä ei tiedetä, halutaan itse hallita tiedon kerääminen tai ne koetaan työläinä ja kaukana tutkimuksen kohteista oleviksi. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 212 & 184–185.)

On keskeistä ymmärtää, että tutkimuksen kohteena voivat olla myös valmiit aineistot eikä aina tarvitse kerätä uutta aineistoa. Tutkimus voi olla rikasta tutkittaessa asiakirjoja. Tämän tutkimuksen valmis aineisto on ollut yllättävän helppo tutkimuksen kohteeksi, koska se on ollut vapaasti saatavissa, sopinut tutkimuskysymyksiin ja tutkimuksen ongelmaan. Valmiiden aineistojen käytöstä ei tosin ole paljon tietoa eikä niistä kerrota tarpeeksi avoimesti, joten niiden käyttäminen saattaa aluksi aiheuttaa epävarmuutta. Haasteena on ollut valmiiden aineistojen suhteen osittainen eroavaisuus, joten on pohdittava myös, että puhutaanko asiakirjoissa vain eri tavoin asioista ja tutkija tulkitsee väärin valmista aineistoa. Toisaalta ne ovat eronneet aikojen suhteen, joten on joutunut pohtimaan tutkimuskysymysten muotoilua.

Kananen (2014, 146–147) tuo esille teoksessa, miten tutkimuksen luotettavuutta voidaan mitata. Reliabiliteetin kautta voidaan kuvata tulosten pysyvyyttä ja validiteetin kautta oikeiden asioiden tutkimista. Ensimmäinen kuvastaa sitä, että samat tulokset saataisiin uudelleen toteutettaessa tutkimus uudestaan. Toinen liittyy taas siihen, että tutkimuksen suunnittelemiseen ja aineiston analyysin oikein tekemiseen. Oman tutkimuksen suhteen tulosten pysyvyys saattaa olla osittain heikkoa, koska tulosten muodostumiseen voi vaikuttaa tutkijan oma tulkinta tekstistä. Lisäksi jokainen merkitys ei välttämättä noussut kaikissa suunnitelmissa esille. Toisaalta tutkimuksen toteuttaminen ja analyysin oikein tekeminen perustuvat tutkijan omiin taitoihin. On ollut haastavaa pysyä etäällä omasta tutkimuksesta, koska tutkijan tulkinnat vaikuttavat aina.

Hirsjärvi ym. (2007, 226) tuovat esille taas, että validiteetti viittaa siihen, että tutkimusmenetelmä mittaa sitä, mitä on tarkoituksena mitata tutkimuksessa. Omassa tutkimuksessa tämä on toteutunut, koska valmiit aineistot tuovat esille juuri sitä, mitä on tarkoitus etsiä, eli ihmisten tuottamia merkityksiä asiakirjoissa, mitkä välittävät todellisuutta. Sisällönanalyysi taas on tuonut esille sen, mitä nimenomaan asiakirjojen sisällä piilee asian suhteen.

Tässä tutkimuksessa on tutkittu juuri sitä, mitä on ollut tutkimuksen tarkoituksena ja tutkimustehtävänä tutkia. Tutkimuksessa on selvitetty merkityksiä laajasti ja muutos on havaittu muodostetuista tuloksista. Muutos pystytään myös ilmaisemaan tuomalla esiin uudenlaisia merkityksiä, joita ei ole noussut esille aiemmissa suunnitelmissa. Haasteena on ollut myös se, että viimeiseen tutkimuskysymykseen muutoksesta tai pysyvyydestä ei ole saanut välttämättä täysin selkeää vastausta. Tämä vaatisi luultavasti pidemmän aikavälin tutkimusta, enemmän aineistoa tai määrällistä tapaa mitata tarkemmalla tavalla muutoksen tai pysyvyyden toteutumista. Asiakirjoja on myös mahdollista muokata, kun ne ovat vapaasti saatavissa, joten sen vuoksi tietojen pysyvyys saattaa vaihdella.

Kananen (2014, 146) nostaa esille, että luotettavuutta voidaan mitata siten myös, että ovatko tutkimusongelma, tutkimusmenetelmä, aineistot, analyysi ja tutkimuksen tulokset oikein. Tutkimusongelma-, menetelmä- ja aineisto ovat pysyneet samoina tutkimuksen alusta alkaen, mutta analyysin suhteen on joutunut tekemään korjauksia jälkikäteen ja palaamaan siihen aina välillä. Tutkimustulokset on muodostettu tutkijan omien kykyjen mukaisesti.

Kananen (2014, 151–154) esittää myös, että keskeistä on perustella kaikki valinnat tutkimuksessa. Keskeisiä asioita ovat myös laadullisessa tutkimuksessa vahvistaminen, tiedon kerääminen erilaisista lähteistä, riittävä asioiden dokumentoiminen ja perusteleminen, alkuperäisen aineiston säilyttäminen, ristiriidattomuus tulkinnoissa ja asioiden toistuminen. Omassa tutkimuksessa valinnat on perusteltu parhaalla mahdollisella tavalla, aineisto on kuvailtu mahdollisimman tarkasti ja kirjallisuuteen on tutustuttu laajasti. Alkuperäinen aineisto on säilytetty kaikkina tutkimusprosessin vaiheina, jotta analyysin tekeminen on mahdollista perustella ja tuoda esille.

Kylläntymisen suhteen on mahdollista sanoa, että olisi ollut hyvä olla jokin ohjenuora sille, missä vaiheessa tietää, että aineistoa on tarpeeksi. Neljän yliopiston suunnitelmat ovat päätyneet tähän, koska ne ovat olleet etsintävaiheessa kaikkein helpoiten löydettävissä. Toistuvuutta olisi voinut testata valitsemalla enemmän tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia, mutta ne on ollut pakko valita, mitkä on selkeästi löydetty perustuen kriteereihin.

Vahvistettavuus on jäänyt kuitenkin heikoksi, koska ei ole vaadittu, että jonkun henkilön pitäisi erikseen vahvistaa se, että opinnäytetyn tekijä on tulkinut oikein aineistoa. Tutkimus on kuitenkin tutkijan oma tutkimus siitä, mitä aikoo selvittää suhteessa tutkimuskysymyksiin, joten sen vuoksi täydellistä objektiivisuutta ei välttämättä ole. Tulkinnan ristiriidattomuus toisaalta myös saattaa olla heikkoa, koska on yksin toteuttanut tutkimuksen eikä ole ollut vaatimusta tarkistuttaa omaa tutkimuksen analyysia toisella tutkijalla. Toisaalta haasteena on ollut myös se, että samankaltaista tutkimusta ei ole ollut löydettävissä, joten tukea tutkimukselle ei ole saanut.

Eskola & Suoranta (1998, 65) tuovat esille yleistämisen, mikä merkitsee tutkimuksen kuvaamista ja käsitteellistämistä. Yleistäminen liittyy siis siihen, miten tutkimuksen tulokset voidaan yleistää laajasti koskemaan aihetta muutenkin kuin vain oman tutkimuksen kohdalla. Tutkimustulokset kuvastavat yleistä ajattelua nykypäivänä, kun puhutaan enemmän moninaisuudesta, mutta aikaisempia tutkimuksia ei ole tullut vastaan. Yleistämisen periaate on siis jonkin verran heikkoa tässä tutkimuksessa, koska ei ole samanlaista tutkimusta, johon peilata ajatuksia.

Tieteenaloilla on erilaisia eettisiä kysymyksiä. Sellaisia ovat muun muassa rehellisyys, tutkimuksen huolellinen toteuttaminen, tutkimuksesta kertominen koko tutkimusprosessin ajan, kriittisyys, muiden huomioonottaminen, uusien ideoiden työstäminen ja tutkimustulosten julkaiseminen yhteisen hyvinvoinnin vuoksi. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 43–44.) Tämä tutkimus on toteutettu eettisten periaatteiden mukaan rehellisesti ilman plagiointia, mahdollisimman huolellisesti, avoimesti ja kriittisesti. Tutkimusprosessi on yritetty kuvata mahdollisimman avoimesti.

Eettisyyttä voi pohtia myös tutkimusaiheen valinnan kautta, esimerkiksi onko kyseinen aihe tutkimuksellisesti merkittävä asia tutkia. Miten tutkimus tuottaa hyötyä? Miten tutkimus vaikuttaa ympäröivään yhteiskuntaan? Onko tutkimuksella riittävästi pohjatietoa olemassa sen toteuttamiseksi? Miten tutkimus voi vaikuttaa tutkijaan itseensä, esimerkiksi maineeseen? (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 53–55.)

Oma tutkimus tuottaa hyötyä yhteiskunnalle, koska nykypäivän yhteiskunta on muuttumassa. Aikaisemmin on pohdittu sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumista, mutta todennäköisesti on yhä enemmän kiinnitettävä huomiota siihen, millainen ihminen on kokonaisuutena. Koulutuksen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat muutakin kuin sitä, että opiskelijoiden sukupuolijakauma on tasaisesti edustettuna. Pohjatietoa asiasta olisi voinut olla enemmän, koska paljon korostetaan sukupuolen merkitystä. Pro gradu -tutkielma on vasta opinnäytetyö, joten tutkimus ei merkittävästi vaikuta tutkijan maineeseen.

Tutkimuksen pohjatietoa on ollut hankala muodostaa, koska keskustelua tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsitteistä löytyy erittäin vähän. Tämä aiheuttaa sen, että saako oma tutkimus tarpeeksi tukea tiedeyhteisöstä. Tutkimuksen tekijänä olemiseen aihe vaikuttaa siten, että pohtii, onko oma tutkimus merkittävä, jos siitä ei löydy aikaisempaa tietoa ja tekeekö oikeanlaista tutkimusta. Oma näkemys tasa-arvosta ihmisarvoon liittyvänä, ja yhdenvertaisuudesta toimintamahdollisuuksiin liittyvänä asiana on myös eettinen kysymys, jos ei saa tukea ajatuksille mistään.

Kananen (2014, 91) tuo esille, että asiakirjojen tutkimisessa eettisenä kysymyksenä on hyvä pohtia, että ketkä ovat tehneet kyseiset dokumentit. Asiakirjoilla on oma tarkoitus, johon pyritään, joten sen vuoksi on suhtauduttava toisaalta kriittisesti niihin. Keskeistä on pohtia toisaalta, miksi ne on tehty, kenelle, milloin, tavoitteet ja mitä niistä puuttuu. Omassa aineistossa luotettavuus on toteutunut hyvin, koska asiakirjojen tekeminen perustuu lainsäädäntöön.

Niiden tekeminen perustuu myös työryhmän toimintaan, selkeisiin tavoitteisiin ja pyrkimyksiin sekä asioiden edistämiseen. Toisaalta niissä saattaa näkyä liiaksi kyseisen työryhmän näkemykset ja pyrkimykset. On mahdollista kuitenkin sanoa, että niiden tekeminen perustuu etukäteen tehtyihin kyselyihin, joten laajasti otetaan huomioon asioita.

Tutkimuksessa keskeisimmät luotettavuus- ja eettisyyskysymykset ovat liittyneet tutkijan objektiivisuuteen, aineiston kuvailemiseen, tutkimusprosessin avoimuuteen, tulosten luotettavuuteen ja aiheen merkityksellisyyden todistamiseen. Keskeinen on myös asiakirjojen luotettavuuden tarkastelu. On tärkeää pyrkiä olemaan etäällä omasta tutkimuksesta, jotta omat ennakkoletukset eivät vaikuta liikaa tutkimukseen, aineisto tulee kuvailla mahdollisimman tarkasti asiakirjojen olemassaolon todistamiseksi ja tutkimusprosessin eteneminen tulee tuoda esiin sekä todistaa aiheen merkityksellisyys suhteessa omaan tieteenalaan. Erityisen tärkeää on pohtia tutkimustulosten luotettavuutta avoimesti ja kriittisesti, mutta myös tutkimustulosten merkittävyyttä.

9.2 Jatkotutkimus

Jatkotutkimuksena olisi mielenkiintoista tietää, miten tutkimuksen voisi toteuttaa laajempaan koskien kaikkia Suomen ammattikorkeakouluja tai yliopistoja. Ammattikorkeakoulutuksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmiin olisi mielenkiintoista tutustua myös aihepiirin kannalta. Toisaalta mielenkiintoista olisi myös tietää, miten ihmiset määrittelevät näitä käsitteitä henkilökohtaisesti itse omassa arjessaan. Tärkeää olisi myös paneutua paremmin tutkimuksen kautta tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyöhön koulutuksessa.

Jatkotutkimuksena voisi olla hyvä tutkia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia ylipäätään, mihin niillä pyritään eri organisaatioissa, ja pitäisikö niiden tekemistä kehittää jollakin tasolla. Kaikille ei välttämättä ole tiedossa näiden asiakirjojen olemassaolo tai pyrkimys, joten olisi hyvä perehtyä niiden tekemisen todellisuuteen.

Mielenkiintoista olisi myös tietää tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden määrittymisestä opetuksessa ja opiskelussa opiskelijoiden henkilökohtaisesta näkemyksestä käsin. Jatkotutkimuksena voisi olla myös henkilöstön näkökulma aiheeseen haastattelun, asiakirjatutkimuksen tai kyselyn avulla. Erityisen mielenkiintoista olisi myös kansainvälinen näkökulma tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta, että miten niitä määritellään kansainvälisesti ajatellen yleisellä tasolla, koulutuksessa, työelämässä ja arjessa.

Keskeistä olisi myös perehtyä korkeakoulujen mahdollisiin eroihin tai samankaltaisuuksiin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyössä, esimerkiksi näiden suunnitelmien suhteen. Niiden välillä ei välttämättä ilmene eroavaisuuksia, mutta toisaalta millainen on tilanne tulevaisuudessa, jos nykyään painotetaan yhteiskunnassa enemmän erilaisuutta ja yksilöllisyyttä.

10 LÄHTEET

- Aaltola, J. 1992. Merkityksen käsite ihmistutkimuksen ja kasvatuksen perusteiden analyysin lähtökohtana. Chydenius-Instituutin tutkimuksia 3/1992. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Arajärvi, P. & Sakslin, M. 2007. Yhdenvertaisuus oikeudenmukaisuutena. Teoksessa Saari, J. & Birgitta-Yeung, A. 2007. Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 47–61.
- Arkistolaki 23.09.1994/831. Annettu Helsingissä 1.10.1994.
- Baker, J. & Lynch, K. & Cantillon, S. & Walsh, J. 2004. Equality. From theory to action. Hampshire: Palgrave MacMillan.
- Barnett, T. 1992. Improving higher education: Total quality care. Buckingham: SRHE & Open University Press.
- Bernelius, V. & Jakku-Sihvonen, R. 2014. Tasa-arvo ja alueelliset erot suomalaisessa koulutuspolitiikassa. Teoksessa Pulkkinen, S. & Roihuvuo, J. (toim.) 2014. Erkanevat koulutuspolut – Koulutuksen tasa-arvon tila 2010-luvulla. Helsinki: Suomen ylioppilaskuntien liitto (SYL) ry, 52–64.
- Clarkeburn, H. & Mustajoki, A. 2007. Tutkijan arkipäivän etiikka. Tampere: Osuuskunta vastapaino.
- Coffey, A. 2014. Analysing documents. Teoksessa Flick, U. 2014. The SAGE Handbook of qualitative data analysis. London: SAGE Publications, Inc, 367–379.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Osuuskunta vastapaino.

- Espinoza, O. 2009. Solving the equity/equality conceptual dilemma: A new-goal oriented model to approach analyses associated with different stages of the educational process. Teoksessa Zajda, J. 2010. Globalization, education and social justice. Switzerland: Springer, 127–143.
- Farrell, J. 1999. Changing conceptions of equality of education: Forty years of comparative evidence. Teoksessa Arnove, R. & Torres, CA. (toim.) Comparative education: The dialectic of the global and the local. New York: Rowan & Littlefield, 149–178.
- Field, S. Kuczera, M. & Pont, B. 2007. No More Failures: Ten steps to Equity in Education. Paris: OECD.
- Finlex. 2019. Yhdenvertaisuuden arviointi. <http://yhdenvertaisuus.finlex.fi/yhdenvertaisuuden-arviointi/mita-arvioidaan/>. (Luettu 11.8.2019.)
- Flick, U. & von Kardoff, E. & Steinke, I. 2004. What is qualitative research? An introduction to the field. Teoksessa Flick, U. & von Kardoff, E. & Steinke, I. 2004. A companion to qualitative research. Thousand Oaks: SAGE Publications, 3–11.
- Flick, U. 2004. Design and process in qualitative research. Teoksessa Flick, U. & von Kardoff, E. & Steinke, I. 2004. Thousand Oaks: SAGE Publications, 146–152.
- Fornäs, J. 1995. Cultural theory and late modernity. London: SAGE Publications.
- Haaparanta, L. & Niiniluoto, I. 2016. Johdatus tieteelliseen ajatteluun. Helsinki: Gaudeamus.
- Haltia, N & Jauhiainen, A & Isopahkala-Bouret, U. 2018. Epätavallista reittiä yliopistoon – ilman ylioppilastutkintoa yliopistoon hakeneiden taustat ja sisäänpääsy koulutukseen. Teoksessa Rinne, R. & Haltia, N. & Lempinen, S. & Kaunisto, T. 2018. Eriarvoistuva maailma – tasa-arvoistava koulu? Joensuu: Suomen kasvatustieteellinen seura, 223–244.
- Haltia, N. 2016. Avoin yliopisto ja tasa-arvon muuttuvat tulkinnat. Teoksessa Silvennoinen, H. & Kalalahti, M. & Varjo, J. 2016. Koulutuksen tasa-arvon muuttuvat merkitykset. Joensuu: Suomen kasvatustieteellinen seura, 265–291.

- Helsingin yliopisto. 2019. Yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö. <https://www.helsinki.fi/fi/yliopisto/strategia-ja-johtaminen/yliopiston-tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuustyö>. (Luettu 7.9.2019.)
- Henttonen, P. 2015. Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen. Helsinki: BTJ Finland Oy.
- Hirsjärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Holli, A. M. 2002. Suomalaisen tasa-arvopolitiikan haasteet. Teoksessa Holli, A.M. & Saarikoski, T. & Sana, E. (toim.) 2002. Tasa-arvopolitiikan haasteet. Helsinki: WSOY, 12–30.
- Holman, A. 2017. Content analysis, process of. Teoksessa Allen, M. 2017. The SAGE encyclopedia of communication research methods. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc, 245–248.
- Horwich, P. 1998. Meaning. England: Oxford University Press.
- Hsieh, H.F & Shannon, S. 2018. Content analysis. Teoksessa Frey, B. 2018. The SAGE encyclopedia of educational research, measurement, and evaluation (Vols. 1–4). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc, 392–394.
- Hämäläinen, J. & Nivala, E. 2008. Kasvatustiede. Pedagogisen ihmistyön tiede. Helsinki: UNI Press.
- Itä-Suomen yliopisto. 2019. Yhdenvertaisuustoimikunnan tehtävät ja kokoonpano. <https://www.uef.fi/web/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/kokoonpano>. (Luettu 8.8.2019.)
- Itä-Suomen yliopisto. 2019. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. <https://www.uef.fi/web/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus>. (Luettu 8.8.2019.)
- Jacobs, L.A. 2010. Equality, adequacy, and stakes fairness: Retrieving the equal opportunities in education approach. Theory and Research in Education 8 (3), 249–268.
- Jakku-Sihvonen, R. 2009. Tasa-arvo ja laatu koulutusjärjestelmän kehittämisperusteina. Teoksessa Nyyssölä, K. & Jakku-Sihvonen, R. (toim.) 2009. Alueellinen vaihtelu koulutuksessa. Temaattinen tarkastelu alueellisen tasa-arvon näkökulmasta. Helsinki: Opetushallitus, 25–37.

- Julien, H. 2008. Content analysis. Teoksessa Given, L. M. 2008. The SAGE encyclopedia of qualitative research methods (Vols. 1–0). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc, 120–122.
- Jyväskylän yliopisto. 2019. Jyväskylän yliopiston tasa-arvotoimikunta. <https://www.jyu.fi/hallinto/toimikunnat/tasa-arvotoimikunta/>. (Luettu 9.8.2019.)
- Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta. 2019. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. <https://jyy.fi/palvelut-opiskelijalle/apu-tuki/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/>. (Luettu 15.8.2019.)
- Jyväskylän yliopiston KOPPA. 2015. Hermeneutiikka. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/metelmapolkuja/metelmapolku/tiete-enfilosofiset-suuntaukset/hermeneutiikka>. (Luettu 20.8.2019.)
- Jyväskylän yliopisto. 2009. Ilmiöiden kielellisen rakentumisen ymmärtäminen. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/metelmapolkuja/metelmapolku/ongel-manasettelu/ilmioiden-kielellisen-rakentumisen-ymmartaminen>. (Luettu 25.8.2019.)
- Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 176.
- Kantola, J. & Nousiainen, K. & Saari, M. 2012. Johdanto. Tasa-arvosta ja sen lukemisesta toisin. Teoksessa Kantola, J. & Nousiainen, K. & Saari, M. 2012. Tasa-arvo toisin nähtynä. Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Helsinki: Gaudeamus, 7–27.
- Kaunistaa, E. 2011. Ajankohtaisia tasa-arvoasioita opetus- ja kulttuuriministeriön näkökulmasta. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Kivinen, O. & Hedman, J. & Kaipainen, P. 2012. Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus Suomessa. Eriarvoisuuden uudet ja vanhat muodot. Yhteiskuntapolitiikka 77 (5), 559–566.
- Kotimaisten kielten keskus & Kielikone oy. 2018. Merkitys. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>. (Luettu 15.5.2019.)
- Kotimaisten kielten keskus & Kielikone oy. 2018. Tasa-arvoisuus. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>. (Luettu 15.5.2019.)
- Kotimaisten kielten keskus & Kielikone oy. 2018. Yhdenvertainen. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>. (Luettu 15.5.2019.)

- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. 30.12.2014/1329. Uudistettu laki tullut voimaan 1.1.2015.
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609. Annettu Helsingissä 1.1.1987.
- Lampinen, O. 2000. Suomen koulutusjärjestelmän kehitys. Helsinki: Gaudeamus.
- Lazenby, H. 2016. What is equality of opportunity in education? Theory and Research in Education 14 (1), 65–76.
- Lehtisalo, L. & Raivola, R. 1999. Koulutus- ja koulutuspolitiikka 2000-luvulle. Porvoo: Werner Söderström osakeyhtiö & Helsinki: WSOY.
- Lehtonen, M. 1996. Merkitysten maailma. Tampere: Vastapaino.
- Luttinen, H. 2010. Kasvatuskumppanuuden merkitykset kuntatason varhaiskasvatussuunnitelmissa. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Maier, M. 2017. Content analysis: Advantages and disadvantages. Teoksessa Allen, M. 2017. The SAGE encyclopedia of communication research methods (Vols. 1–4). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc, 239–242.
- Murphy, E. 1997. Constructivist epistemology. <http://www.ucs.mun.ca/~emurphy/stemnet/cle2.html>. (Luettu 20.7.2019.)
- Mäkinen, P. 2008. Oppilaitokset tasa-arvon edistäjiksi. Teoksessa Opetushallitus. 2008. Yhteiseen ymmärrykseen tasa-arvosta. Opas oppilaitoksen tasa-arvosuunnitelman laadintaan. Helsinki: Opetushallitus, 6–7.
- Nevala, A. 2016. Siitä puhe, mistä puute? Korkeakoulutuksen tasa-arvo historiallisena ja ajankohtaisena ilmiönä. Teoksessa Jauhiainen, A. & Tähtinen, J. 2016. Kasvatus 4/2016, 376–381.
- Nevala, A. 2002. Aluepolitiikasta uudenlaiseen eriarvoistumiseen? Korkeakoulutus, yhteiskunta ja tasa-arvo Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Teoksessa Ahola, S. & Välimaa, J. (toim.) 2002. Heimoja, hengenviljelyä ja hallintoa. Korkeakoulututkimuksen vuosikirja 2002. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 171–195.
- Nevala, A. 1999. Korkeakoulutuksen kasvu, lohkoutuminen ja eriarvoisuus Suomessa. Bibliotheca historica 43. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

- Niiniluoto, I. 1999. Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus. Keuruu: Otava.
- Nori, H. 2018. Kiipijöitä ja uusintajia – keitä ovat 2010-luvun yliopisto-opiskelijat? Teoksessa Rinne, R. & Haltia, N. & Lempinen, S. & Kaunisto, T. 2018. Eriarvoistuva maailma – tasa-arvoistava koulu? Joensuu: Suomen kasvatustieteellinen seura, 205–222.
- Nousiainen, K. 2013. Oppia kaikille! Yhdenvertaisuussuunnittelun opas oppilaitoksille. Sisäasiainministeriön julkaisuja 26/2013. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Nousiainen, K. 2012. Käsitteellisiä välineitä tasa-arvon erittelyyn. Teoksessa Kantola, J. & Nousiainen, K. & Saari, M. 2012. Tasa-arvo toisin nähtynä. Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Helsinki: Gaudeamus, 31–56.
- Nousiainen, K. 2008. Yleinen oppi yhdenvertaisuudesta. Teoksessa Hurri, S. (toim.) 2008. Demokraattisen oikeuden ehdot. Helsinki: Tutkijaliitto, 157–168.
- Oikeusministeriö. 2019. Mitä yhdenvertaisuudella tarkoitetaan? <https://yhdenvertaisuus.fi/mita-on-yhdenvertaisuus>. (Luettu 20.8.2019.)
- Oikeusministeriö. 2019. Vähemmistöt Suomessa. <https://yhdenvertaisuus.fi/vahemmistot-suomessa>. (Luettu 26.8.2019.)
- Oikeusministeriö. 2019. Yhdenvertaisuus. <https://oikeusministerio.fi/yhdenvertaisuus>. (Luettu 15.8.2019.)
- Opetushallitus. 2019. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnitelma>. (Luettu 22.8.2019.)
- Opetushallitus. 2008. Yhteiseen ymmärrykseen tasa-arvosta. Opas oppilaitoksen tasa-arvosuunnitelman laadintaan. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2019. <https://minedu.fi/etusivu>. (Luettu 19.5.2019.)
- Puusa, A. & Juuti, P. 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: Johtamistaidon opisto.

- Pylkkänen, A. 2012. Muodollisen tasa-arvon pitkä historia ja sen sisäänrakennetut erot. Teoksessa Kantola, J. & Nousiainen, K. & Saari, M. 2012. Tasa-arvo toisin nähtynä. Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Helsinki: Gaudeamus, 57–72.
- Rinne, R. 2011. Demokratia, koulutuksen kasautuvuus ja aikuiskoulutuspolitiikka. Teoksessa Rinne, R. & Jauhiainen, A. 2011. Aikuiskasvatus ja demokratian haaste. Helsinki: Kansanvalistusseura, 8–40.
- Rothstein, B. & Uslaner, E.M. 2005. All for all: Equality, corruption, and social trust. *World Politics* 58 (1), 41–72.
- Siljander, P. 2002. Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen. Helsinki: Otava.
- Silvennoinen, H. & Kalalahti, M. & Varjo, J. 2018. Koulutuspoliittinen tasa-arvo 2000-luvun Suomessa. Teoksessa Rinne, R. & Haltia, N. & Lempinen, S. & Kaunisto, T (toim.) Eriarvoistuva maailma – Tasa-arvoistava koulu? Joensuu: Suomen kasvatustieteellinen seura, 93–120.
- Silvennoinen, H. & Kalalahti, M. & Varjo, J. 2016. Globalisaatio, markkinaliberalismi ja koulutuspolitiikan muutos. Teoksessa Silvennoinen, H. & Kalalahti, M. & Varjo, J. 2016. Koulutuksen tasa-arvon muuttuvat merkitykset, 11–34.
- Simola, H. 2013. Oppimisen monet tasa-arvot. *Studia Generalia* 7.3.2013. <https://www.helsinki.fi/fi/unitube/video/6d7e35cf-9b36-446b-9a88-ec454c8c0c07>. (Luettu 10.4.2019.)
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2019. Suomi on sukupuolten tasa-arvon edelläkävijä. <https://stm.fi/suomi-on-sukupuolten-tasa-arvon-edellakavija>. (Luettu 6.6.2019.)
- Sosiaali- ja terveysministeriön sivusto. 2019. <https://stm.fi/etusivu>. (Luettu 10.6.2019.)
- Tarkki, J. & Petäjäniemi, T. 1998. Tasa-arvo. Saavutuksia ja haasteita. Jyväskylä: Atena.
- Tasa-arvovaltuutettu. 2014. Uutiset. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslait muuttuvat vuoden 2015 alusta. <https://www.tasa-arvo.fi/-/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuuslait-muuttuvat-vuoden-2015-alusta>. (Luettu 10.3.2019.)

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Sukupuolen moninaisuus. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus>. (Luettu 10.3.2019.)
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Sukupuolten tasa-arvo. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>. (Luettu 10.4.2019.)
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Turner, B. 1986. Equality. Chichester: Ellis Horwood Limited & London ja New York: Tavistock Publications.
- Täysistunnon pöytäkirja 164/2010 vp. Tasa-arvoselonteosta käyty eduskuntakeskustelu 2.3.2011. <https://www.eduskunta.fi/FI/Vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsia&kirjat&docid=PTK+164/2010+ke+p+2>. (Luettu 11.2.2019.)
- Varjo, J. & Kalalahti, M. & Silvennoinen, H. 2016. Koulutuspolitiikka ja tasa-arvokehityksen suunta: yhteenvetoa ja johtopäätöksiä. Teoksessa Silvennoinen, H. & Kalalahti, M. & Varjo, J. 2016. Koulutuksen tasa-arvon muuttuvat merkitykset. Joensuu: Suomen kasvatustieteellinen seura, 351–366.
- Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Väkevä, L. 1999. Hermeneutiikka tieteellisenä lähestymistapana. <http://wwwedu.oulu.fi/muko/lvakeva/Lisuri/HERMENEU.HTM>. (Luettu 3.9.2019.)
- White, S. 2007. Equality. Polity Press: UK.
- Williams, B. 1972. The idea of equality. Teoksessa Laslett, P. & Runciman, W.G. 1972. Philosophy, politics and society (second series). Oxford: Basil Blackwell, 110–131.
- Yhdenvertaisuuslaki. 30.12.2014/1325. Annettu Helsingissä 30.12.2014.
- Yhdistyneet kansakunnat. 1948. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/fin.pdf. (Luettu 15.3.2019.)
- Ylöstalo, H. 2012. Tasa-arvotyön tasa-arvot. Tampere: Tampere University Press.